

Voel je thuis op straat

Onderzoek naar kindvriendelijkheid en bewoners-
betrokkenheid in de wijk Fort-Zeekant in Bergen op Zoom

Nanne Boonstra,
Rianne Verwijs
Ron van Wonderen

April 2009

Inhoud

1	Samenvatting en conclusies	5
2	Inleiding	13
3	Resultaten volwassen bewoners	19
	3.1. Oordeel bewoners over Thuis op het Plein	19
	3.2. Oordeel bewoners over straat en buurt	20
	3.3. Oordeel bewoners over schoon, heel en veilig	21
	3.4. Sociale cohesie in Fort-Zeekant	22
	3.5. Kindvriendelijkheid	24
4	Resultaten kinderen	29
5	Resultaten jongeren	37
	Bijlage	41
	Colofon	

1 *Samenvatting en conclusies*

De gemeente Bergen op Zoom heeft Traverse gevraagd om Thuis op Straat (TOS) opdracht te geven tot het realiseren van activiteiten in de wijk Fort-Zeekant. Onderdeel van de TOS-werkwijze is een analyse van de lokale situatie in samenwerking met bewoners en instellingen; een nulmeting in de vorm van een enquête onder kinderen, jongeren en bewoners maakt deel uit van deze analyse. TOS formuleert het plan van aanpak voor de wijk mede op de resultaten van de nulmeting. De nulmeting heeft plaatsgevonden op het moment dat er reeds een aantal maanden (april 2008) activiteiten zijn aangeboden. Deze rapportage heeft betrekking op die nulmeting.

1.1. *Resultaten bewoners¹*

Oordeel bewoners over Thuis op Straat

In Fort-Zeekant zijn in totaal 115 bewoners geïnterviewd. Van de bevroegde bewoners kennen 25 bewoners (23%) TOS, waarvan 14 bewoners (13%) ook weten wat TOS doet. Ruim de helft van de bewoners is niet bekend met TOS. Ongeveer de helft van deze bewoners is van mening dat kinderen door TOS vaker, leuker en veiliger buiten spelen.

Aan bewoners die over TOS hebben gehoord én weten wat TOS doet, is gevraagd om suggesties hoe TOS haar activiteiten kan verbeteren. Vooral het meer richten op de kleinere kinderen via betere speeltoestellen, bankjes en activiteiten en het beter begeleiden van jongeren vanuit de eigen cultuur worden genoemd. Ook bewoners die niet bekend waren met TOS is (na uitleg door de enquêteur) gevraagd om suggesties. Door deze bewoners worden genoemd: het aanbieden van meer activiteiten waar samenwerking een grote rol speelt en activiteiten specifiek gericht op allochtone jongeren. Opvallend bij de suggesties van de bewoners, is het feit dat relatief vaak zaken genoemd worden die te maken hebben met allochtone kinderen en jongeren.

Oordeel bewoners over straat en buurt

Gevraagd naar een algemeen rapportcijfer geven de meeste bewoners van Fort-Zeekant hun buurt een voldoende: gemiddeld een 6,7 voor de buurt waarin men woont. Desondanks willen de bewoners wel dat een aantal zaken in hun straat worden verbeterd. In de eerste plaats vinden de bewoners dat er minder asociaal gedrag op de pleinen gerealiseerd moet worden.

---

1 In de paragraaf 'Inleiding' in hoofdstuk 2 is aangegeven in welke straten de respondenten wonen.

Daarnaast wensen de bewoners minder overlast van jongeren en tieners. In mindere mate worden ook genoemd: meer en betere speelplekken, betere verhoudingen tussen jongeren en ouderen en meer contact tussen buurtbewoners.

Relatief veel bewoners geven verder via een open antwoordoptie aan dat er minder drugsoverlast (drugstoeristen, dealers) en verkeersoverlast ('sluiproutes', parkeerproblematiek) dient te komen. Bovendien is een betere omgang tussen de verschillende etnische groepen in de buurt (toestroom Polen en omgang autochtonen en allochtonen) wenselijk. Ook wensen de bewoners minder overlast van zwervers/daklozen.

Eén op de vier bewoners zou willen verhuizen wanneer dit zou kunnen; de voornaamste redenen daarvoor zijn privéredenen of de sfeer in de buurt.

Oordeel bewoners over schoon, heel en veilig

Ongeveer de helft van de bewoners is van mening dat hun buurt *onvoldoende* wordt schoongehouden. Overdag voelt ruim driekwart van de inwoners zich op straat zelden of nooit onveilig. Daarentegen voelt in de avonduren bijna 60% van de bewoners zich soms of vaak onveilig.

Sociale cohesie

Bewoners konden voor een aantal stellingen met betrekking tot sociale cohesie aangeven in welke mate ze het hier mee eens waren. Opvallend was dat bij een aantal vragen relatief vaak is gekozen voor de categorie 'eens noch oneens'. Zo heeft meer dan de helft van de bevroegde bewoners geen mening over de stelling dat de buurt gezellig en saamhorig is en heeft 42% geen mening over de mate van onderling contact in de buurt.

In Fort-Zeekant zijn de burens meestal bereid te helpen als iemand hulp nodig heeft en durft ruim drie op de vier bewoners tijdens vakantie de sleutel bij de burens achter te laten. Het merendeel van de bewoners voelt zich verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt en voelt zich thuis bij de menschen die in de buurt wonen.

Iets minder dan de helft van de bewoners geeft aan evenveel vertrouwen te hebben in buurtgenoten afkomstig uit een andere cultuur dan de eigen cultuur.

Ongeveer een derde van de bewoners geeft aan over sommige bevolkingsgroepen in de buurt niet positief te denken; ruim een op de vijf bewoners vindt dat menschen uit verschillende bevolkingsgroepen uit de buurt niet goed met elkaar omgaan. Een kwart van de bewoners geeft aan soms spanningen te voelen met bewoners afkomstig uit andere bevolkingsgroepen.

Wanneer gevraagd naar contacten in de buurt, blijkt dat ruim een derde van de bewoners (heel) veel contact heeft met burens. Ongeveer een derde van de bewoners geeft aan (heel) weinig contacten met andere buurtbewoners en kennissen in de buurt te hebben.

Voor wat betreft inzet voor de buurt valt op dat de meerderheid van de bewoners in het afgelopen jaar zich niet actief heeft ingezet voor de eigen buurt, zoals samenwerken met andere buurtbewoners of het meehelpen aan een activiteit. Relatief weinig bewoners zouden zich bovendien in de toekomst in willen zetten om het samenleven in de buurt te verbeteren. Opvallend hierbij is dat bijna de helft van de bewoners geen mening heeft met betrekking tot deze stelling. Echter, wanneer iets zou worden georganiseerd in de buurt geeft de helft van de bewoners aan hierbij aanwezig te willen zijn.

Kindvriendelijkheid

Veiligheid voor de kinderen

Ongeveer de helft van de bewoners van Fort-Zeekant is van mening dat er voldoende plekken zijn voor kinderen en jongeren om veilig buiten te kunnen spelen. Daarentegen vindt 30% van de bewoners dat er *onvoldoende* veilige speelplekken in de buurt zijn. Volgens 31% van de bewoners durven kinderen soms of vaak niet buiten te spelen uit angst voor oudere kinderen, tegenover 13% dat aangeeft dat kinderen soms of vaak bang zijn om buiten te spelen uit angst voor volwassenen.

Aan de bewoners is de vraag voorgelegd wat er in de buurt moet veranderen zodat het veiliger wordt om buiten te spelen. Volgens de bewoners wordt het veiliger om buiten te spelen zodra er meer en strengere politiecontroles worden uitgevoerd en er minder hangjongeren zijn. Daarnaast worden ook meer en betere speelplekken voor kinderen, een betere verlichting op straat en in portieken en een verbetering van de buurt op het gebied van schoon en heel genoemd.

Aan de hand van een open antwoordcategorie hebben de bewoners ook andere verbeterpunten aangegeven. Vooral genoemd zijn: vermindering van drugstoerisme en drugsoverlast, verbetering verkeersveiligheid, vermindering parkeerproblematiek en een grotere betrokkenheid en verantwoordelijkheid van ouders bij het gedrag van hun kinderen. Ook wil men meer toezicht van politie en meer betrokkenheid van de gemeente.

Voorzieningen

De bewoners is gevraagd of in de buurt voldoende voorzieningen aanwezig zijn voor jongens en voor meisjes. Ongeveer een derde van de bewoners vindt dat er voldoende voorzieningen zijn voor zowel jongens als meisjes onder de 12 jaar. De bewoners geven echter vaker aan dat er voor jongens en meisjes van 13 tot 19 jaar onvoldoende voorzieningen zijn (resp. 45% en 46% van de bewoners).

Aan de bewoners is vervolgens de vraag gesteld 'wat zou er in de buurt moeten komen voor jongeren?' Het meest gewenst blijken een jongerencentrum en meer activiteiten voor jongeren te zijn. Uit de open antwoordmogelijkheid blijkt dat er behoefte lijkt te bestaan aan het opknappen van de buurt en het betrekken van jongeren bij activiteiten. Verder vindt een aantal bewoners dat er al voldoende activiteiten zijn.

Omgang tussen de kinderen/jongeren onderling

Op de vraag 'Vindt u dat kinderen en jongeren in de buurt over het algemeen goed met elkaar omgaan' antwoordt 45% van de bewoners met 'meestal goed'.

Overlast door jongeren

In hun buurt ondervindt 38% van de bewoners soms last en 14% vaak last van jongeren. Vervolgens is gevraagd wat voor last men heeft van jongeren. De bewoners noemen in dit verband vooral geluidsoverlast, asociaal gedrag en vandalisme. Uit de open antwoordmogelijkheid bij de categorie 'anders' blijkt vooral dat men last heeft van zwerfvuil op straat en vuurwerkoverlast.

Van de bewoners zegt 59% jongeren aan te spreken op ongewenst gedrag. De ervaringen van bewoners bij het aanspreken van de jongeren zijn wisselend: 38% geeft aan dat de jongeren wel luisteren, maar vervolgens hun gedrag niet aanpassen, tegenover 29% dat zegt dat jongeren wel hun gedrag aanpassen. Ruim een kwart van de bewoners geeft aan dat de jongeren niet voor rede vatbaar zijn.

Bewoners geven bij de open antwoordmogelijkheid vooral aan dat het wisselt per situatie wat hun ervaringen zijn, dat het zinloos zal zijn (de jongeren zijn niet onder de indruk) en dat ze bang zijn voor repercussies (brutaal gedrag, geweld, vernielingen aan het huis of de auto).

1.2. Resultaten kinderen

Oordeel kinderen over huis, straat, buurt en voorzieningen

Op basis van ingevulde straatnamen en postcodes is vastgesteld dat van de 109 bevroegde kinderen 58 kinderen woonachtig zijn in Fort-Zeekant. De meeste kinderen die niet in Fort-Zeekant wonen komen uit het centrum of andere direct aangrenzende buurten.

De meeste kinderen uit Fort-Zeekant geven hun huis, school, winkels, buurthuis/wijkcentrum en het openbaar vervoer een ruime voldoende (gemiddelden tussen de acht en de tien). De straat waarin men woont, de buurt, de speelplaatsen en de speeltuin daarentegen worden iets lager, maar nog steeds ruim voldoende beoordeeld met gemiddelden tussen de zeven en de acht. Meisjes oordelen positiever over alle onderdelen, met uitzondering van hun huis en school. Allochtone kinderen oordelen positiever over alle onderdelen behalve het openbaar vervoer.

Speelgedrag

Frequentie buiten spelen

Van de kinderen in Fort-Zeekant speelt 24% iedere dag buiten; 52% van de kinderen speelt een paar keer per week buiten. Autochtone kinderen spelen frequenter buiten dan allochtone kinderen.

Op de vraag 'hoe leuk is het om na schooltijd buiten te spelen' antwoorden de meeste kinderen (86%) dat ze dit leuk of heel leuk vinden (jongens iets vaker dan meisjes). Ook het 'thuis spelen' vinden bijna alle kinderen leuk (93%) (autochtone kinderen vaker dan allochtone kinderen). Van de kinderen in Fort-Zeekant moet iets minder dan de helft vaak toestemming vragen om buiten te mogen spelen, tegenover 41% die dit soms moet vragen.

Waar spelen kinderen?

Kinderen spelen op een groot aantal plekken, zowel in een speeltuin, in de eigen straat, achter het huis of op een plein in de buurt. Van de kinderen in Fort-Zeekant zijn het vooral de meisjes die zorgen voor het hoge percentage spelen in een speeltuin; maar liefst 41% van de meisjes, tegenover 10% van de jongens. Bijna een derde van de kinderen (31%) speelt in de straat voor het huis, achter het huis en op een plein in de buurt. Voor deze drie locaties geldt dat ze allemaal vaker worden genoemd door meisjes dan door jongens. Qua etniciteit

bestaat er alleen bij spelen op een plein een opvallend verschil: allochtone kinderen spelen vaker op een plein dan autochtonen.

Uit de open vraag 'waar anders speel je' is door relatief veel kinderen een antwoord gegeven, vooral door autochtone jongens. Kinderen geven vaak aan te spelen bij het voetbalveldje, in de gehele buurt, bij anderen in de buurt of wisselend ('overall en nergens').

Op de vraag *waarom* ze op deze plekken spelen antwoorden de meeste kinderen met 'daar spelen mijn vrienden', 'omdat het daar leuk is', 'omdat daar meer kinderen/vriendjes zijn', voor de afwisseling of omdat het daar beter spelen is (meer ruimte, betere voorzieningen).

Lidmaatschap sportvereniging

Aan de kinderen is gevraagd of ze lid zijn van een sportvereniging. Twee op de drie kinderen uit Fort-Zeekant is inderdaad lid van een sportvereniging. Uitgesplitst naar etniciteit blijkt dat autochtone kinderen opvallend vaker lid zijn van een sportvereniging dan allochtone kinderen (83% versus 53%).

Omgang tussen kinderen?

De manier waarop kinderen met elkaar omgaan is gemeten met drie vragen: spelen kinderen leuk met elkaar, maken kinderen vaak ruzie met elkaar en kennen kinderen elkaar in de eigen straat. Uit de resultaten blijkt dat kinderen uit een straat elkaar over het algemeen kennen en dat de kinderen meestal leuk met elkaar spelen. Tegelijkertijd geeft 41% van de kinderen woonachtig in Fort-Zeekant aan dat de kinderen in de straat vaak ruzie met elkaar maken.

Uitgesplitst naar sekse blijkt dat meisjes vaker dan jongens aangeven de meeste kinderen in de straat te kennen (82% versus 64%), alsmede dat kinderen in de straat leuk met elkaar spelen (76% van de meisjes tegenover 63% van de jongens). Verder geven jongens vaker aan dan meisjes dat er vaak ruzie wordt gemaakt door de kinderen uit de straat

Wat moet er verbeteren om fijner buiten te kunnen spelen?

Om in de buurt fijner buiten te kunnen spelen noemen kinderen 'minder vuil op straat', 'het organiseren van meer sport- en spelactiviteiten' (meisjes vaker dan jongens), en 'betere speeltoestellen' (meisjes vaker dan jongens). Verder worden 'meer veiligheid' (meisjes vaker dan jongens) en 'meer andere kinderen die buiten spelen' (jongens vaker dan meisjes) aangegeven door de kinderen in Fort-Zeekant.

Uitsplitsing naar etniciteit laat zien dat allochtone kinderen vrijwel alle onderdelen vaker noemen dan de autochtone kinderen; vooral 'meer veiligheid' en het organiseren van meer sport- en spelactiviteiten worden vaker genoemd.

De kinderen konden aan de hand van een open vraag zelf suggesties doen voor gewenste verbetering om beter te kunnen spelen. Opvallend is dat een aantal kinderen aangeeft niet meer wil worden lastiggevallen/gepest door Turkse en Marokkaanse kinderen of jongeren uit de buurt. Daarnaast is ook genoemd: meer voetbalvelden, minder auto's op straat en een schonere speeltuin.

Veiligheid op straat

Aan de kinderen is gevraagd of ze zich wel eens onveilig voelen op straat. Dit blijkt regelmatig voor te komen. Zo voelt 63% van de kinderen in Fort-Zeekant zich soms onveilig en 14% zich vaak onveilig door oudere kinderen. De helft van de kinderen voelt zich vervolgens soms onveilig en 9% voelt zich vaak onveilig door andere kinderen van dezelfde leeftijd. Daarnaast geeft 48% van de kinderen aan zich soms en 14% vaak op straat onveilig te voelen door volwassenen.

Opvallend is dat jongens vaker aangeven soms bang te zijn voor oudere kinderen. Verder blijkt dat met name meisjes (namelijk 50%) zich soms onveilig voelen door volwassenen. Uitsplitsend naar etnische herkomst valt op dat autochtone kinderen vaker aangeven zich vaak onveilig te voelen door oudere kinderen.

Schoon en heel

De pleinen, velden of straten waar kinderen spelen zijn soms vies volgens ongeveer de helft van de kinderen; 29% van de kinderen vindt deze locaties meestal vies. Daarnaast vinden de meeste kinderen in Fort-Zeekant dat hun buurt redelijk wordt schoon gehouden. Van de kinderen in Fort-Zeekant vindt 35% dat de pleintjes in de buurt goed of heel goed zijn ingericht om te sporten; 26% van de kinderen oordeelt hierover ronduit negatief.

De speeltoestellen op de plaatsen waar de kinderen spelen zijn volgens zeven op de tien kinderen meestal heel. Daarentegen geeft een kwart van de kinderen aan dat de speeltoestellen soms kapot zijn; volgens 5% van de kinderen zijn de speeltoestellen vaak kapot.

1.3. Resultaten jongeren

Waarom zijn de jongeren in Fort-Zeekant?

Op straat zijn in totaal 54 jongeren geïnterviewd, waarvan 31 jongens en 19 meisjes. Het relatief beperkte aantal jongeren dat is bevestigd maakt dat de resultaten voor deze groep moeten worden geïnterpreteerd als indicatief. Mede door de open vragen zijn de antwoorden van de jongeren echter wel heel informatief. De geïnterviewde jongeren hebben diverse etnische achtergronden en ze volgen vrijwel allemaal een opleiding. De meeste jongeren wonen zelf in Fort-Zeekant. Door de enquêteurs is ingeschat om wat voor jongeren het gaat (ook combinaties waren mogelijk): 29 scholieren, 3 hangjongeren, 7 passanten, 5 jongeren zowel scholier als hangjongere, 8 jongeren zowel scholier als passant (2 onbekend). De jongeren is gevraagd waarom ze nu buiten zijn. Het meest gegeven antwoord is 'voor de gezelligheid' door 32 van de jongeren. De jongeren geven verder als antwoorden: 'om vrienden te ontmoeten', om te voetballen en vanwege het buurthuis.

Afspreekplekken en activiteiten

Alle geïnterviewde jongeren ontmoeten hun vrienden vaak op straten en pleinen in Fort-Zeekant, met name op het Lourdesplein en het veld bij de Nettorama-supermarkt. Op deze plekken gaan de jongeren hoofdzakelijk om met hun vrienden. De meeste jongeren brengen een paar uur of minder door op straat in Fort-Zeekant. Zestien jongeren brengen hier minimaal een dagdeel door.

Gebruik van voorzieningen

Aan de jongeren is de vraag voorgelegd van welke voorzieningen ze in Fort-Zeekant gebruik maken. Relatief veel jongeren geven aan gebruik te maken van het buurthuis (35 jongeren) en van de winkels (11). De jongeren geven verder aan gebruik te maken van de voetbalveldjes, de banken, de baskets, de speeltuin en van de pleinen.

Bovendien is de jongeren gevraagd of ze ideeën hebben voor leuke activiteiten in het centrum. Relatief veel jongeren (27) willen dat er meer sportactiviteiten worden georganiseerd, en dan met name (zaal)voetbal. Ook worden spelactiviteiten door 16 jongeren genoemd. De organisatie van kunst-, muziek- en culturele activiteiten worden door een enkeling genoemd. Als bovengenoemde activiteiten worden georganiseerd dan willen de meeste jongeren daar zeker aan meedoen. Het tijdstip waarop de jongeren willen deelnemen aan de activiteiten is met name in het weekend, in de middag na schooltijd, of in de avonden.

Overlast door jongeren

Om vast te kunnen stellen wat bij jongeren het besef is van de overlast die zij kunnen veroorzaken bij andere mensen, zijn over dit onderwerp enkele vragen gesteld. De eerste vraag luidde: 'Wat denk jij dat door andere mensen in het centrum als jongerenoverlast wordt ervaren?' Het rondhangen van jongeren in groepjes, geluidsoverlast door jongeren en in mindere mate het lastigvallen van passanten wordt door de jongeren als overlastgevend voor andere mensen beschouwd.

Vervolgens is gevraagd wat de jongeren *zélf* als overlastgevend voor andere mensen beschouwen. Jongeren *zélf* beschouwen het rondhangen in groepjes niet als overlastgevend. Daarentegen beschouwen de jongeren geluidsoverlast en asociaal gedrag juist *wél* als overlastgevend. Overigens vindt de meerderheid van de geïnterviewde jongeren dat de overlast van jongeren in Fort-Zeekant wel meevalt.

Veiligheid voor de jongeren

Van de geïnterviewde jongeren in Fort-Zeekant voelen zeven jongeren zich vaak en tien zich soms onveilig. De meerderheid echter (33 jongeren) voelt zich nooit onveilig.

Lidmaatschap sportvereniging

Van de geïnterviewde jongeren in Fort-Zeekant zijn 25 jongeren lid van een sportvereniging, tegenover eveneens 25 jongeren die geen lid zijn (4 onbekend).

Thuis op Straat

In Fort-Zeekant hebben maar liefst 47 jongeren wel eens gehoord van Thuis op Straat én weten wat ze doen. Nog eens drie jongeren hebben wel eens gehoord van Thuis op Straat én weten *niet* wat ze doen. De overige twee jongeren hebben nog nooit gehoord van Thuis op Straat (twee onbekend).

De jongeren die weten wat Thuis op Straat doet zijn zonder uitzondering positief over TOS: de jongeren vinden dat Thuis op Straat goed en nuttig bezig is en ze vinden het goed dat Thuis op Straat activiteiten organiseert. De jongeren is tevens gevraagd naar suggesties hoe Thuis op Straat haar activiteiten kan verbeteren. Sommige jongeren zouden graag meer activiteiten zien (zoals voetbal), daarentegen vindt een ander deel dat er al voldoende wordt gedaan door TOS.

1.4. *Conclusies*

Kinderen spelen graag buiten, het liefst op plekken waar het gezellig is en waar hun vrienden ook spelen. Voor wat betreft activiteiten geeft een deel van de bewoners en jongeren aan dat er al voldoende activiteiten zijn voor de kinderen. De activiteiten waar wel behoefte aan lijkt te bestaan, zijn sport- en spelactiviteiten. Bovendien zijn speelvoorzieningen soms vies en de pleintjes soms slecht ingericht op sport en spel. Flink wat kinderen (jongens en meisjes) geven aan dat ze buiten wel eens bang zijn voor oudere kinderen en volwassenen, sommigen van hen durven uit angst daarom niet buiten te spelen. Hier ligt kortom een taak voor TOS.

Verder blijken er spanningen te bestaan tussen bewoners van verschillende bevolkingsgroepen. Zo wordt er overlast ervaren van allochtone jongeren die rondhangen of die (autochtone) kinderen intimideren. Tevens is er weinig saamhorigheid en blijkt een deel van de bewoners niet positief te denken over andere bevolkingsgroepen. Ook is er weinig animo onder de bewoners om zich in te zetten voor de buurt.

Uit de bovenstaande conclusies zien we concrete handvatten waar TOS mee aan de slag kan gaan: het organiseren van activiteiten specifiek gericht op het verbeteren van de verhoudingen tussen de autochtone en allochtone bewoners in de buurt, zoals activiteiten voor kinderen waarbij samenwerking vereist is en waar tevens de ouders bij betrokken worden. Een grote kans ligt bij het creëren van meer betrokkenheid bij de buurt en het vergroten van onderling contact en begrip tussen de verschillende aanwezige bevolkingsgroepen. Het betrekken van meer meisjes en het verhogen van het aantal leden van sportverenigingen onder allochtone kinderen kunnen hierbij doelen op zich zijn.

Verder kan TOS een rol spelen bij het toezien op het schoon en heel houden van de speelvoorzieningen en het aanspreken van kinderen en jongeren die overlast veroorzaken.

TOS moeten zich blijven richten op het verbeteren van de onderlinge contacten tussen alle bewoners in de buurt. De activiteiten die ze organiseren in de wijk dienen een middel te zijn tot meer actieve bewonersbetrokkenheid, interetnisch contact en binding tussen jong en oud.

TOS heeft geen monopolie op de leefbaarheid en veiligheid in de buurt. Om hun doelen te realiseren is goede samenwerking en afstemming met andere partijen in de wijk van groot belang. Samenwerking met de basisscholen, de wijkagent, de bewonersvereniging, de woningcorporatie en het opbouwwerk liggen erg voor de hand. Bij voorkeur maken de activiteiten deel uit van een integrale aanpak.

2 *Inleiding*

De Gemeente Bergen op Zoom heeft Traverse gevraagd om Thuis op Straat (TOS) opdracht te geven tot het realiseren van activiteiten in de buurt Fort-Zeekant. Onderdeel van de TOS-werkwijze is dat er eerst een analyse wordt gemaakt van de lokale situatie in samenwerking met bewoners en instellingen. Een nulmeting maakt deel uit van deze analyse. Met behulp van de nulmeting kan de situatie in kaart worden gebracht en kunnen de werkdoelen worden aangescherpt. TOS formuleert haar plan van aanpak voor de buurt Fort-Zeekant mede op de resultaten van de nulmeting. Op een later tijdstip kunnen de effecten van de TOS-aanpak gemeten worden. Een dergelijke nulmeting heeft eveneens plaatsgevonden voor Bergen op Zoom in de wijken Borgvliet, Noordgeest en Sterrenbuurt in 2006 en Centrum in 2007.

De nulmeting heeft plaatsgevonden op het moment dat er reeds een aantal maanden (sinds april 2008) activiteiten zijn aangeboden. Deze rapportage heeft betrekking op de nulmeting die is uitgevoerd in november 2008. De resultaten zijn gebaseerd op een enquête onder kinderen, jongeren en bewoners in de buurt Fort-Zeekant. De rapportage geeft de resultaten uitgesplitst naar bevolkingsgroep en naar sekse. De vragenlijsten bestaan grotendeels uit gesloten antwoordcategorieën. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om via een categorie 'Anders' te antwoorden. Voor de gedetailleerde vragenlijsten verwijzen we u naar de bijlagen.

0-meting onder volwassen bewoners

Bewoners zijn geënuquêteerd met behulp van een gestandaardiseerde vragenlijst (zie bijlage 1). De vragenlijst bestond uit de volgende onderdelen:

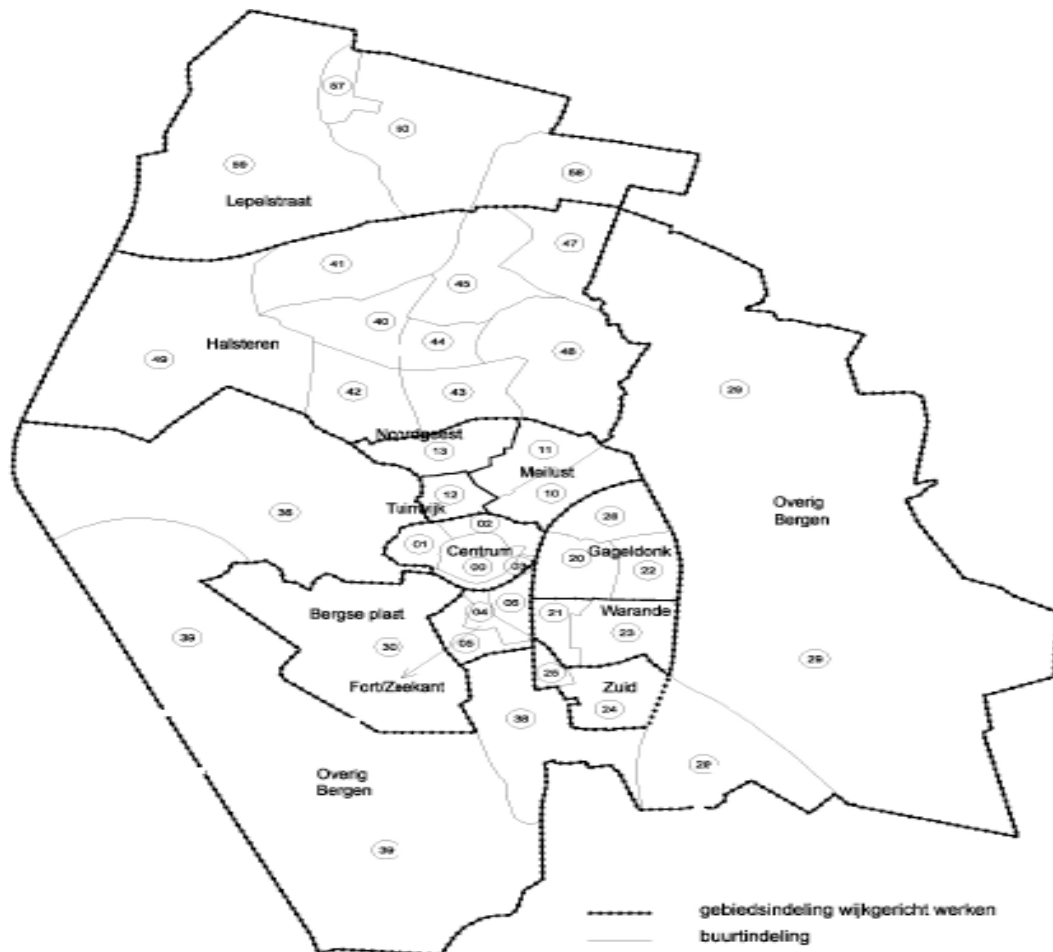
- Hoe oordelen bewoners over hun straat en buurt
  - Algemene rapportcijfers
  - Welke problemen doen zich voor / welke verbeteringen zijn nodig?
- Hoe oordelen bewoners over schoon, heel en veilig in de buurt?
- Wat is de sociale cohesie in de buurt (zoals frequentie van contacten tussen buren, hoe gaan mensen in de buurt met elkaar om, verantwoordelijkheidsgevoel voor de leefbaarheid in de buurt, mate van actieve betrokkenheid bij de buurt, verhuiswens- en redenen)?
- Is de buurt kindvriendelijk?
  - Beoordeling speelvoorzieningen en speelveiligheid voor kinderen en jongeren
  - Beoordeling gedrag op straat van kinderen en jongeren

- Gewenst veranderingen om kinderen/jongeren veilig(er) buiten te laten spelen
- Welke extra voorzieningen zijn dringend gewenst voor kinderen/jongeren

De enquête is uitgevoerd door bewoners zelf: buurtgenoten enquêteren buurtgenoten. Voor deze methode is gekozen omdat activering van bewoners deel is van het TOS-concept. Bovendien wordt op deze manier de bekendheid van TOS in de wijk aangezwengeld.

In onderstaand figuur is Gemeente Bergen op Zoom weergegeven: de buurt Fort-Zeekant bestaat uit de buurten 04, 05 en 06 in de wijk Bergen op Zoom Oude Stad e.o. (waar ook de het centrum deel van uitmaakt). De buurt Het Glacis (buurt 06), waar het Juvenaat ligt, wordt meegenomen bij Het Fort en Zeekant. In het vervolg worden met Fort-Zeekant deze wijken aangeduid. Zoals te zien op de kaart ligt de buurt direct ten zuiden van Bergen op Zoom Centrum.

Figuur 1.1 Buurtindeling Gemeente Bergen op Zoom

Bron: Gemeente Bergen op Zoom

In totaal is de enquête beantwoord door 115 bewoners, allen afkomstig uit Fort-Zeekant. Bij de selectie van straten is rekening gehouden met de ligging van pleinen (waar TOS nu of in de toekomst activiteiten gaat ondernemen) en meldingen van overlast. In bijlage 4 vindt u schematisch weergegeven in welke buurten de enquêtes zijn afgenomen. De respondenten zijn afkomstig uit de volgende straten in Fort-Zeekant:

<u>Het Fort:</u>	<u>Zeekant:</u>	<u>Het Glacis:</u>
• Bernadettestraat	• Casper Fagellaan	• Pater Borrenbergsstraat
• Koningin Emmastraat	• Hontestraat	• Pater Dehonlaan
• Koningin Frederikastraat	• Marestraat	• Pater Kustersstraat
• Koningin Julianastraat	• Oud-Borgvliet	
• Lourdesplein	• Paulus Buyslaan	
• Lourdesstraat	• Rijnlaan	
• Pastoor De Meulemeester- straat	• Scheldelaan	
• Pastoor van Eekelenstraat	• Schimmelpennincklaan	
• Van Oldenbarneveldstraat	• Strienestraat	
	• Van Slingelandtlaan	

In Figuur 2 is Fort-Zeekant op straatniveau weergegeven

Bron: Google Earth

Van de 115 bevroegde bewoners is 6% tussen de 18-29 jaar, 31% tussen 30-44 jaar, 41% tussen 45-59 jaar en 21% is 60 jaar of ouder. Aan het onderzoek is deelgenomen door 44 mannen en 63 vrouwen (8 onbekend). Acht procent van de respondenten rekent zichzelf tot een allochtone groep. Mochten er opvallende afwijkingen zijn tussen de antwoorden van mannen en vrouwen of tussen leeftijdsgroepen dan worden deze expliciet vermeld.

0-meting onder kinderen

Kinderen zijn eveneens geënquêteerd met behulp van een gestandaardiseerde vragenlijst (zie bijlage 4). De vragenlijst bestond uit de volgende onderdelen:

- Hoe oordelen kinderen over hun huis, straat en buurt?
- Wat is het speelgedrag van de kinderen (waar en wanneer spelen; en waarom daar?) Hoe gaan kinderen op straat met elkaar om?
- Hoe oordelen kinderen over schoon, heel en veiligheid in de buurt?
- Is de buurt kindvriendelijk?
  - Beoordeling speelvoorzieningen en speelveiligheid
  - Beoordeling gedrag op straat van kinderen en jongeren
  - Wat moet er verbeteren om fijner buiten te kunnen spelen?

De enquête is afgenomen op 2 basisscholen (groepen 7 en 8): de Krabbenkooi (89 kinderen) en 't Fort (20 kinderen). In totaal is de enquête beantwoord door 109 kinderen, waarvan 46 meisjes en 63 jongens. Van de kinderen is 72% van Nederlandse herkomst; 5% is Turks, 4% is Marokkaans en 20% heeft een andere etnische achtergrond.

Op basis van ingevulde straatnamen en postcodes is vastgesteld dat 58 kinderen woonachtig zijn in Fort-Zeekant, waaronder vrijwel alle responderende kinderen van basisschool 't Fort en 45% van de responderende kinderen van de Krabbenkooi.

De kinderen die niet in Fort-Zeekant wonen (51 kinderen) zijn afkomstig uit verschillende wijken binnen de gemeente Bergen op Zoom. De meeste van hen wonen in het centrum van Bergen op Zoom (24% van alle bevroegde kinderen). Wanneer de antwoorden van kinderen die woonachtig zijn in Fort-Zeekant afwijken van de overige buurten wordt dit expliciet vermeld.

0-meting onder jongeren

Ook jongeren zijn geënquêteerd met behulp van een gestandaardiseerde vragenlijst (zie bijlage 4). De vragenlijst bestond uit de volgende onderdelen:

- Wat beschouwen jongeren als overlast voor andere bewoners in het centrum?
- Waar ontmoeten jongeren elkaar in het centrum, welke activiteiten hebben jongeren in het centrum, van welke voorzieningen maken jongeren gebruik in het centrum?
- Hebben jongeren suggesties voor activiteiten en voorzieningen in het centrum?
- Voelen jongeren zich veilig in het centrum?
- Wat vinden jongeren van Thuis op Straat?

Op straat zijn in totaal 54 jongeren geïnterviewd, waarvan 31 jongens en 19 meisjes (4 onbekend). Door de enquêteurs is ingeschat om wat voor jongeren het gaat (ook combinaties waren mogelijk): 29 scholieren, 3 hangjongeren, 7 passanten, 5 jongeren zowel scholier als hangjongere, 8 jongeren zowel scholier als passant (2 onbekend). De meeste jongeren (46) volgen momenteel een opleiding, in de meeste gevallen is dat een VMBO opleiding (18 jongeren) of HAVO/VWO/ Gymnasium (13 jongeren).

De meeste jongeren (37) wonen in Fort-Zeekant. Andere wijken die meer dan één keer worden genoemd zijn rondom het Zonneplein in Warande-Oost (5 jongeren) en bij de Hofjes in Tuinwijk (eveneens 5 jongeren).

De leeftijdsverdeling van de jongeren is als volgt: 16 jongeren van 12-13 jaar, 15 jongeren van 14-15 jaar, 11 jongeren van 16-17 jaar, 6 jongeren van 18-19 jaar en 1 jongere van 20 jaar of ouder.

3 Resultaten volwassen bewoners

3.1. Oordeel bewoners over Thuis op het Plein

In Fort-Zeekant zijn in totaal 115 bewoners geïnterviewd. Van de bevroegde bewoners kennen 25 bewoners (23%) Thuis op Straat, waarvan 14 bewoners (13%) ook weten wat TOS doet (zie tabel 3.1).

Ruim de helft van de bewoners is niet bekend met Thuis op Straat (55%). Aan de bewoners is gevraagd wat zij vinden van Thuis op Straat. Vrijwel alle bewoners die aangaven Thuis op Straat te kennen zijn positief; ze vinden het goed, nuttig of goedbedoeld. Door een aantal wordt wel de kanttekening geplaatst dat veel activiteiten alleen gericht lijken te zijn op Marokkaanse jongeren. Hierdoor zouden volgens een aantal bewoners andere bevolkingsgroepen zich buitengesloten kunnen voelen.

Tabel 3.1 Heeft u gehoord van Thuis op Straat?

Ja, en ik weet wat ze doen	13%
Ja, maar ik weet niet wat ze doen	10%
Ik heb er pas vandaag voor het eerst van gehoord	22%
Nee, ik heb er nog nooit van gehoord	55%

Vrijwel alle bewoners die van Thuis op Straat hebben gehoord en weten wat Thuis op Straat doet, vinden dat TOS nuttig werk verricht. Ongeveer de helft van deze bewoners is van mening dat kinderen door TOS vaker, leuker en veiliger buiten spelen.

Vervolgens is deze bewoners gevraagd om suggesties hoe TOS haar activiteiten kan verbeteren. De suggesties hebben betrekking op het meer richten op de kleinere kinderen via betere speeltoestellen, bankjes en activiteiten, maar ook op meer begeleiding van jongeren vanuit de eigen cultuur.

Van de bewoners die niet weten wat TOS doet, denkt de overgrote meerderheid (na uitleg door de enquêteur) dat TOS nuttig werk doet. Ook deze bewoners is gevraagd suggesties te doen voor de activiteiten van TOS. Opvallend is dat relatief vaak zaken worden genoemd die te maken hebben met allochtone jongeren. Genoemd zijn:

- Meer activiteiten (structureel en ook 's winters)
- Groepsactiviteiten in teamverband (waar samenwerking vereist is)

- Activiteiten gericht op allochtone jongeren
- Begeleiden van allochtone kinderen in sociaal gedrag

3.2. *Oordeel bewoners over straat en buurt*

Gevraagd naar een algemeen rapportcijfer geven de meeste bewoners hun buurt en straat een voldoende: gemiddeld een 6,7 voor de buurt waarin men woont.

Desondanks spelen er diverse problemen in de buurt, die volgens de bewoners aangepakt moeten worden (zie tabel 3.2).

Bewoners noemen het vaakst (45%) dat in hun buurt een vermindering van asociaal gedrag op de pleinen wenselijk is, gevolgd door minder overlast van jongeren of tieners (37%). Verder worden meer en betere speelplekken (21%) en betere verhoudingen tussen jongeren en ouderen (17%) genoemd. Verder wordt door 15% van de bevroegde bewoners meer contact tussen buurtbewoners genoemd.

Minder asociaal gedrag op de pleinen	45%
Minder overlast van jongeren / tieners	37%
Meer en betere speelplekken	21%
Betere verhoudingen tussen jongeren en ouderen	17%
Meer contact tussen buurtbewoners	15%
Anders	38%

Aan de bewoners is door middel van een open antwoordoptie gevraagd of er nog overige zaken zijn die verbeterd moeten worden in de straat of buurt. Behoorlijk veel bewoners (name-lijk 38%) hebben andere verbeteringen gesuggereerd. Uit de analyse op de open antwoorden blijkt dat bewoners vooral de volgende verbeterpunt noemen²:

- Overlast rondom coffeeshops/drugstoerisme
- Omgang verschillende etnische groepen: toestroom Polen in de buurt, omgang tussen autochtonen en allochtonen
- Aanpak parkeerproblemen
- Meer verkeersveiligheid, minder verkeersoverlast (vooral te hard rijden wordt vaak genoemd)
- Minder (zwerf)vuil op straat (vooral afkomstig van scholieren)
- Aanpak (overlast van) zwervers en daklozen

---

² Drugsoverlast, parkeerproblematiek en verkeersoverlast zijn reële problemen, maar vallen buiten het bestek van dit onderzoek.

Bovendien is aan de inwoners gevraagd of ze uit hun buurt willen verhuizen zodra dat zou kunnen. Uit de onderstaande tabel 3.3 blijkt dat ongeveer één op de vier bewoners (op termijn) wil verhuizen.

Ja, zo snel mogelijk	3%
Ja, op termijn	20%
Nee	77%

Aan de mensen die willen verhuizen is gevraagd wat de belangrijkste reden voor hun verhuiscens is. Uit tabel 3.4 is af te leiden dat een privéreden voor ongeveer een derde van bewoners die willen verhuizen de belangrijkste reden is. De sfeer in de buurt wordt door bijna een kwart van de bewoners die willen verhuizen genoemd als belangrijkste reden. De kwaliteit van de woning en werk worden relatief weinig genoemd.

Privé	32%
Sfeer in de buurt	24%
Kwaliteit van de woning	12%
Werk	3%
Anders	29%

3.3. Oordeel bewoners over schoon, heel en veilig

Aan de bewoners zijn enkele vragen voorgelegd over het thema 'schoon, heel en veilig'. Uit de resultaten komt naar voren dat ongeveer de helft van de bewoners van mening is dat hun buurt *onvoldoende* wordt schoon gehouden (tabel 3.5). Daarentegen geeft 45% van de bevroegde bewoners aan dat hun buurt voldoende wordt schoongehouden.

Voldoende	45%
Onvoldoende	51%
Weet ik niet / geen mening	4%

Ruim driekwart van de inwoners voelt zich overdag (vrijwel) nooit onveilig in de buurt en op straat. Daarentegen voelt in de avonden 58% van de bewoners zich soms of vaak onveilig (tabel 3.6)

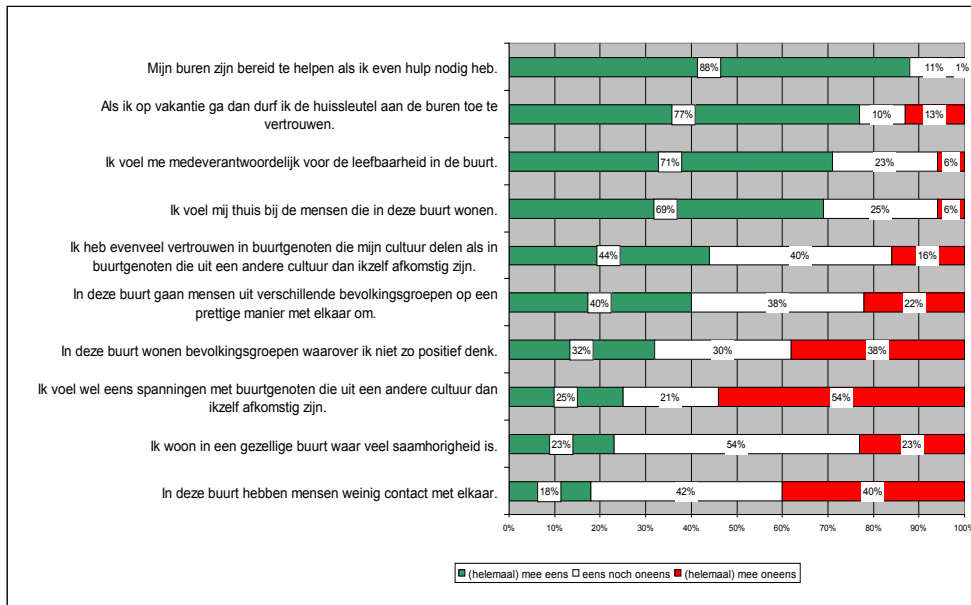
Vaak onveilig overdag	3%
Soms onveilig overdag	21%
Zelden of nooit onveilig overdag	76%
Vaak onveilig 's avonds	13%
Soms onveilig 's avonds	45%
Zelden of nooit onveilig s'avonds	42%

3.4. Sociale cohesie in Fort-Zeekant

Sociale cohesie in buurten kan begrepen worden als betrokkenheid van bewoners met elkaar en als gedrag in het verlengde van deze houding. Bijvoorbeeld de (vanzelfsprekende) bereidheid om elkaar in voorkomende gevallen te helpen of door actief bij te dragen aan verbeteringen in de buurt. Om goed zicht te krijgen op de mate van sociale cohesie zijn, vanuit dit kader, in de vragenlijst stellingen geponeerd waarover men zijn/haar mening moest geven. In onderstaande figuur 3.1 worden deze onder elkaar gezet met daarachter het percentage dat het (helemaal) eens is met de stelling (in groen), de ‘mee eens/mee oneens’ categorie (in wit) en het percentage dat het (helemaal) oneens is met de stelling (in rood).

De sociale cohesie in Fort-Zeekant lijkt matig tot redelijk te zijn. Het valt op dat er bij het beantwoorden van de stellingen relatief vaak voor de antwoordcategorie ‘eens noch oneens’ is gekozen; over verschillende onderdelen die met sociale cohesie te maken hebben, heeft een deel van de bewoners van Fort-Zeekant met andere woorden geen mening.

Figuur 3.1 *Mate van sociale cohesie*

Uit figuur 3.1 is onder meer af te leiden dat de burens meestal bereid zijn te helpen als iemand hulp nodig heeft (88%) en ruim 3 op de 4 bewoners durft tijdens vakantie de huissleutel aan de burens te geven (77%). Van de bevroagde bewoners voelt het merendeel zich verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt (71%), tegenover 6% van de bewoners dat het hier mee oneens is (23% eens noch oneens).

Van de bevroagde bewoners voelt 69% zich thuis bij de mensen die in de buurt wonen. Iets minder dan de helft van de bewoners (44%) geeft aan evenveel vertrouwen te hebben in buurtgenoten afkomstig uit een andere cultuur dan de eigen. Verder geeft 40% van de

bewoners aan dat de mensen uit de verschillende bevolkingsgroepen in de buurt goed met elkaar omgaan, tegenover 22% die dit juist niet vinden. Verder geeft ongeveer een derde van de bewoners aan over sommige bevolkingsgroepen in de buurt niet positief te denken, tegenover 38% die het hier mee oneens zijn. Daarnaast geeft een kwart van de bewoners aan soms spanningen te voelen met bewoners afkomstig uit andere bevolkingsgroepen.

Opvallend is dat meer dan de helft van de bevroegde bewoners het noch eens, noch oneens is met de stelling dat de buurt gezellig en saamhorig (54%). Iets minder dan een kwart van de bewoners vindt dat zij in een gezellige en saamhorige buurt wonen, tegenover een even grote groep die het hier mee oneens is (beide 23%). Verder blijkt 18% van de bewoners van mening te zijn dat er weinig onderling contact is in de buurt, tegenover 40% het hier niet mee eens is. 42% van de bewoners heeft hierover geen mening.

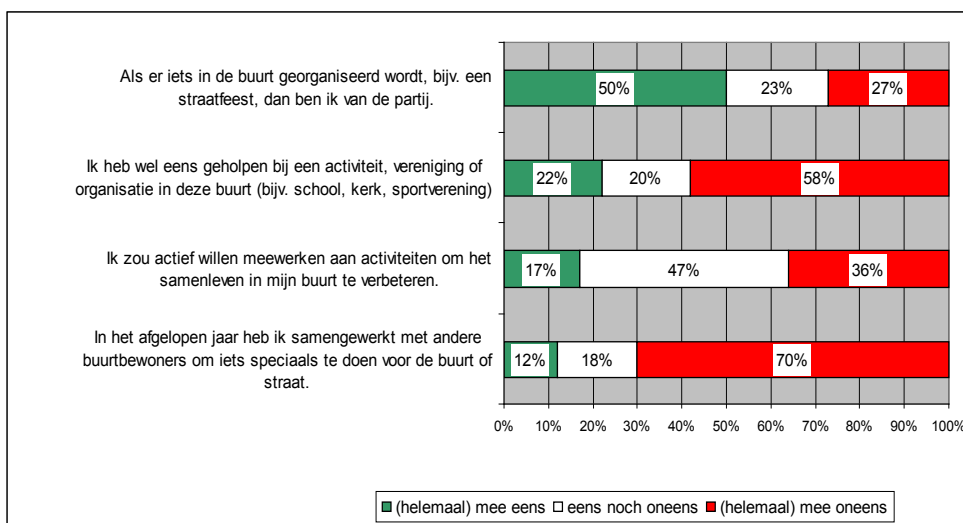
Bewoners is eveneens gevraagd naar de contacten die ze onderhouden in de buurt. Ruim een derde van de bewoners geeft aan (heel) veel contact te hebben met burens (37%), tegenover 16% dat aangeeft (heel) weinig contact te hebben met burens. Betrekkelijk veel respondenten hebben (heel) weinig contact met andere buurtbewoners, of hebben (heel) weinig kennissen in de buurt (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 Sociale contacten in de buurt

	(heel) veel	(heel) weinig
Contact met burens	37%	16%
Contact met andere buurtbewoners	20%	31%
Kennissen in de buurt	31%	36%

Ook naar de bereidheid zich te willen inzetten voor de buurt is gevraagd aan de hand van stellingen (zie Figuur 3.2). De meerderheid van de bewoners heeft in het afgelopen jaar niet samengewerkt met andere buurtbewoners om iets speciaals te doen voor de buurt of straat (70%) of wel eens geholpen bij een activiteit, vereniging of organisatie in de buurt (58%).

Figuur 3.2 Inzet voor de eigen buurt

Een minderheid heeft in het verleden wel eens geholpen bij een activiteit, vereniging of organisatie in de buurt (22%). Relatief weinig bewoners zouden zich in de toekomst in willen zetten om het samenleven in de buurt te verbeteren. Opvallend hierbij is dat bijna de helft van de bewoners geen mening heeft met betrekking tot deze stelling. Echter, wanneer iets zou worden georganiseerd in de buurt geeft de helft van de bewoners aan hierbij aanwezig te willen zijn.

3.5. *Kindvriendelijkheid*

De kindvriendelijkheid van de woonbuurten in Fort-Zeekant is gemeten door vragen over de veiligheid van het buitenspelen, de voorzieningen voor kinderen en jongeren alsmede over de omgang tussen de kinderen/jongeren onderling.

Veiligheid van het buitenspelen

Iets meer dan de helft (52%) van de bewoners vindt dat er voldoende speelplekken zijn voor kinderen (en jongeren) om veilig buiten te kunnen spelen. Daarentegen vindt 30% van de bewoners dat er onvoldoende veilige speelplekken in de buurt zijn (18% geen mening). Volgens 31% van de bewoners durven kinderen soms / vaak niet buiten te spelen uit angst voor oudere kinderen, tegenover 13% dat aangeeft dat kinderen soms of vaak bang zijn om buiten te spelen uit angst voor volwassenen.

Aan de bewoners is tevens gevraagd wat er zou moeten veranderen zodat hun buurt veiliger wordt (zie tabel 3.8). In de eerste plaats denken de bewoners dat de buurt veiliger wordt als er 'meer en strengere politiecontroles' worden uitgevoerd (45%), op de voet gevolgd door minder hangjongeren (42%). Ongeveer een derde van de bewoners vindt vervolgens dat er meer en betere speelplekken voor kinderen dienen te komen. In mindere mate worden vervolgens genoemd: 'betere verlichting op straat en in portieken' (25%), een 'schonere en helere buurt' (24%), 'meer activiteiten in de buurt voor kinderen en jongeren' (23%) en een 'grotere betrokkenheid tussen buurtbewoners' (19%).

Tabel 3.8 Wat zou er moeten veranderen zodat het veiliger wordt voor kinderen om buiten te spelen

Meer en strengere politiecontroles	45%
Minder hangjongeren	42%
Meer en betere speelplekken voor kindere	33%
Betere verlichting op straat en in portieken	25%
Schonere en helere buurt	24%
Meer activiteiten in de buurt voor kinderen en jongeren	23%
Grotere betrokkenheid tussen buurtbewoner	19%
Anders	34%

Aan de bewoners is door middel van een open antwoordoptie gevraagd of er nog overige zaken zijn die volgens hen kunnen zorgen voor een veiligere buurt. Relatief veel bewoners

(namelijk 34%) hebben andere verbeteringen voorgesteld. Uit de analyse van de gegeven antwoorden blijken de volgende het meest genoemd te zijn:

- Vermindering drugstoerisme (inclusief onveilige verkeerssituaties die daaruit voortvloeien) en vermindering drugsoverlast/overlast coffeeshops.
- Verkeersveiligheid (met name minder hard rijden).
- Meer betrokkenheid ouders (kinderen 's avonds niet meer buiten laten spelen en het aanspreken van de eigen kinderen op hun gedrag).
- Meer toezicht door politie en meer betrokkenheid van de gemeente.
- Voorzieningen voor jongeren zoals een wijkgebouw om overlast elders terug te dringen.
- Meer speelplekken voor kinderen.
- Vermindering overlast zwervers.

Voorzieningen voor kinderen en jongeren

De bewoners is gevraagd of in de buurt voldoende voorzieningen aanwezig zijn voor jongens en voor meisjes (zie tabel 3.9). Ongeveer een derde van de bewoners geeft aan dat er voldoende voorzieningen zijn voor zowel jongens als meisjes onder de 12 jaar. Tegelijkertijd vindt een relatief groot deel van de bewoners dat er *onvoldoende* voorzieningen zijn voor jongens (30%) en meisjes (28%) onder de 12 jaar.

Bij de kinderen van 13 tot 19 jaar is de groep bewoners dat vindt dat er onvoldoende voorzieningen voor deze jongens en meisjes zijn relatief groot: resp. 45% en 46% van de bewoners. Vooral in deze leeftijdsgroep zijn er dus volgens veel bewoners onvoldoende voorzieningen.

Tabel 3.9 *Vindt u dat er in de buurt voldoende voorzieningen zijn voor jongens en meisjes?*

	% voldoende	% onvoldoende
Jongens <= 12 jaar	35%	30%
Jongens 13-19 jaar	16%	45%
Meisjes <= 12 jaar	32%	28%
Meisjes 13-19 jaar	13%	46%

Vervolgens is de vraag gesteld 'wat zou er in de buurt moeten komen voor jongeren?'. Het meest gewenst blijkt een jongerencentrum (38% van de bewoners) en meer activiteiten voor jongeren (32%) (tabel 3.10).

Tabel 3.10 *Wat zou er in de buurt moeten komen voor jongeren?*

Een jongerencentrum	38%
Meer activiteiten voor jongeren	32%
Een jongerenhangplek	9%
Anders	14%

Een deel van de bewoners heeft gebruik gemaakt van de antwoordcategorie 'anders'. De volgende suggesties zijn door de bewoners gedaan:

- Er zijn al voldoende mogelijkheden (7 keer genoemd)
- Opknappen van de buurt (eigen onderkomen jeugd) (3 keer genoemd)
- Betrekken van meer jongeren bij activiteiten
- Culturele activiteiten
- Basketbalveldje in Zeekant

Omgang tussen de kinderen/jongeren onderling

Op de vraag ‘Vindt u dat kinderen en jongeren in de buurt over het algemeen goed met elkaar omgaan?’ antwoordt 45% van de meeste bewoners met ‘meestal goed’ (zie tabel 3.11).

Tabel 3.11 Vindt u dat kinderen en jongeren in de buurt over het algemeen goed met elkaar omgaan?

Meestal goed	45%
Niet altijd goed	17%
Vaak niet goed	8%
Weet niet	30%

Overlast door jongeren

In hun buurt ondervindt 38% van de inwoners soms last en 14% (heel) veel last van jongeren (zie tabel 3.12).

Tabel 3.12 Heeft u last van jongeren in de buurt?

(Heel) veel last	14%
Soms last	38%
Weinig of geen last	48%

Vervolgens is gevraagd wat voor last men heeft van jongeren. De bewoners noemen in dit verband vooral geluidsoverlast, asociaal gedrag en vandalisme (tabel 3.13). Uit de open antwoordmogelijkheid bij de categorie ‘anders’ worden met name zwerfvuil op straat en speciale vormen van geluidsoverlast genoemd (ten tijde van het interviewen was er vuurwerkoverlast).

Tabel 3.13 Wat voor last heeft u van jongeren?

Gevraagd aan alle respondenten, dus niet alleen aan alleen degenen die hebben aangegeven last te hebben van jongeren

Geluidsoverlast	42%
Asociaal gedrag	41%
Vandalisme	38%
Pesten van kinderen	23%
Anders	14%

Bijna een op de zes bewoners zegt jongeren aan te spreken op ongewenst gedrag. De ervaringen van bewoners bij het aanspreken van de jongeren zijn wisselend: 38% van de bewoners geeft aan dat de jongeren wel luisteren, maar vervolgens hun gedrag niet veranderen, tegenover 29% dat zegt dat de jongeren wel hun gedrag aanpassen. Ruim een kwart van de

bewoners geeft aan dat de jongeren niet voor rede vatbaar zijn (tabel 3.14). Bewoners geven bij de antwoordmogelijkheid ‘anders’ vooral aan dat het wisselt per situatie wat hun ervaringen zijn, dat het zinloos zal zijn (de jongeren zijn niet onder de indruk), of dat ze bang zijn voor repercussies (brutaal gedrag, geweld, vernielingen aan het huis of de auto). Opvallend in dit kader is dat een aantal bewoners het specifiek heeft over de overlast van Marokkaanse jongens.

Tabel 3.14 Ervaring bewoners bij aanspreken van jongeren bij ongewenst gedrag?

Jongeren luisteren, maar veranderen hun gedrag niet	38%
Jongeren luisteren en passen hun gedrag aan	29%
Jongeren zijn niet voor rede vatbaar	26%
Anders	7%

4 Resultaten kinderen

Op basis van ingevulde straatnamen en postcodes is vastgesteld dat van de 109 bevroegde kinderen 58 kinderen woonachtig zijn in Fort-Zeekant. De overige 51 kinderen zijn afkomstig uit andere (vaak aangrenzende) buurten in Bergen op Zoom: 26 kinderen zijn woonachtig in Bergen op Zoom-Centrum; 7 in Bergen op Zoom-West en de rest (4 kinderen of minder per buurt) in Bergse Plaat, Gageldonk, Tuinwijk, Warande, Zuid en Halsteren.

De meeste kinderen die niet in Fort-Zeekant wonen komen uit het centrum of andere direct aangrenzende buurten. Er zijn geen kinderen bevroegd die woonachtig zijn buiten gemeente Bergen op Zoom. De kinderen die niet uit Fort-Zeekant komen, zullen daarom worden samengenomen als één groep. De resultaten voor de kinderen die in Fort-Zeekant zelf wonen worden separaat gerapporteerd (in de tabellen onderscheiden naar enerzijds 'Fort-Zeekant' en anderzijds 'Overig BoZ'). De toelichtende teksten beperken zich tot de resultaten voor de kinderen uit Fort-Zeekant, tenzij anders vermeld.

Oordeel van kinderen over huis, straat en buurt

De kinderen is gevraagd een rapportcijfer te geven voor hun huis, straat, buurt, school en de voorzieningen in hun buurt (zie tabel 4.1a). Opvallend is dat vrijwel alle onderdelen positiever gewaardeerd worden door de kinderen in Fort-Zeekant dan gemiddeld in de overige buurten.

- De meeste kinderen in Fort Zeekant geven hun huis, de school, de winkels, het buurthuis/wijkcentrum en het openbaar vervoer een ruime voldoende (tussen de acht en de tien).
- De straat en de buurt waarin de kinderen wonen, de aanwezige speelplaatsen en de speeltuin krijgen van de kinderen cijfers tussen de zeven en de acht.

Tabel 4.1a Rapportcijfers naar buurt

	Fort/Zeekant	Overig BoZ
Huis	9,3	8,7
School	9,1	8,8
Winkels	8,6	8,2
Buurthuis/wijkcentrum	8,3	6,0
Openbaar vervoer	8,0	7,0
Straat	7,7	7,2
Buurt	7,4	7,5
Speelplaatsen	7,3	6,2
Speeltuin	7,2	6,1

Er zijn enkele verschillen tussen jongens en meisjes. Het valt op dat meisjes hetzelfde oordelen als jongens over hun huis en hun school, maar op de andere onderdelen positiever zijn. Uitgesplitst naar etniciteit blijkt dat allochtone kinderen over vrijwel alle onderdelen positiever oordelen, met uitzondering van het openbaar vervoer.

Tabel 4.1b Rapportcijfers naar sekse en etniciteit

	Jongen	Meisje	Autochtoon	Allochtoon
Huis	9,0	9,0	8,9	9,4
School	9,0	9,0	8,9	9,1
Winkels	8,1	8,8	8,3	8,6
Buurthuis/wijkcentrum	7,2	7,5	7,0	8,0
Openbaar vervoer	7,3	7,9	7,6	7,5
Straat	7,4	7,6	7,3	8,0
Buurt	7,2	7,8	7,3	7,8
Speelplaatsen	6,6	7,1	6,5	7,5
Speeltuin	6,5	7,1	6,4	7,6

Aan de kinderen is eveneens gevraagd om te reageren op de stelling ‘Als ik naar een andere buurt zou verhuizen vind ik dit vervelend’. Van de kinderen in Fort-Zeekant is 74% van de kinderen het hier (helemaal) mee eens, tegenover 26% van de kinderen dat het hier (helemaal) mee oneens is. Meisjes zijn het vaker (helemaal) eens met de stelling dan jongens; tussen autochtone en allochtone kinderen bestaat geen opvallend verschil.

4.1. *Speelgedrag*

Frequentie buiten spelen

Aan de kinderen is gevraagd *hoe vaak* ze buiten spelen. Van de kinderen in Fort-Zeekant speelt 24% iedere dag buiten; 52% van de kinderen speelt een paar keer per week buiten (tabel 4.2a).

Tabel 4.2a Frequentie buitenspelen naar buurt

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
elke dag	24%	20%
een paar keer per week	52%	58%
één keer per week	10%	10%
één keer per maand	0%	0%
bijna nooit	14%	12%

Uitgesplitst naar sekse blijken er verschillen te zijn tussen jongens en meisjes. Het aandeel jongens dat aangeeft elke dag buiten te spelen ligt hoger dan bij de meisjes (26% tegenover 17%). Daarentegen geven meisjes vaker dan jongens aan een paar keer per week buiten te spelen (61% van de meisjes tegenover 50% van de jongens).

Wanneer gekeken wordt naar etnische herkomst valt op dat autochtone kinderen vaker na schooltijd buiten spelen dan allochtone kinderen. Allochtone kinderen geven echter wel vaker aan één keer per week buiten te spelen na schooltijd dan de autochtone kinderen (tabel 4.2b).

Tabel 4.2b Frequentie buitenspelen naar sekse en etniciteit

	Jongen	Meisje	Autochtoon	Allochtoon
elke dag	26%	17%	23%	20%
een paar keer per week	50%	61%	56%	50%
één keer per week	11%	9%	6%	20%
één keer per maand	0%	0%	0%	0%
bijna nooit	13%	13%	14%	10%

Op de vraag ‘hoe leuk is het om na schooltijd buiten te spelen’ antwoorden de meeste kinderen (86%) dat ze dit leuk of heel leuk vinden (jongens iets vaker dan meisjes). Ook het ‘thuis spelen’ vinden bijna alle kinderen leuk (93%) (autochtone kinderen vaker dan allochtone kinderen).

Eveneens is kinderen gevraagd of ze aan iemand toestemming moeten vragen of ze buiten mogen spelen na schooltijd. Van de kinderen woonachtig in Fort-Zeekant moet 43% vaak toestemming vragen om buiten te spelen en 41% soms. Meisjes geven vaker aan soms of vaak toestemming moeten vragen.

Waar spelen kinderen?

Kinderen spelen op een groot aantal plekken, zowel in een speeltuin, in de eigen straat, achter het huis of op een plein in de buurt (zie tabel 4.3). Opvallend is dat de kinderen in Fort-Zeekant het meest aangeven in een speeltuin te spelen (34%), terwijl dit aanzienlijk lager is voor de kinderen uit de andere buurten: slechts 10% van deze kinderen geeft aan in een speeltuin te spelen.

Van de kinderen in Fort-Zeekant zijn het vooral de meisjes die zorgen voor het hoge percentage spelen in een speeltuin; maar liefst 41% van de meisjes, tegenover 10% van de jongens. Qua etniciteit bestaan voor wat betreft spelen in een speeltuin geen opvallende verschillen in de resultaten.

Bijna een derde van de kinderen (31%) speelt in de straat voor het huis, achter het huis en op een plein in de buurt. Voor deze drie locaties geldt dat ze allemaal vaker worden genoemd door meisjes dan door jongens. Qua etniciteit bestaat er alleen bij spelen op een plein een opvallend verschil: allochtone kinderen spelen vaker op een plein dan autochtone kinderen.

Tabel 4.3 Waar spelen kinderen?

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
In een speeltuin	34%	10%
In de straat vóór het huis	31%	30%
Achter het huis	31%	24%
Op een plein in de buurt	31%	24%
Anders	50%	68%

Uit de open vraag ‘waar anders speel je’ is door relatief veel kinderen een antwoord gegeven, vooral door autochtone jongens. Kinderen geven vaak aan te spelen bij het voetbalveldje of Panna-veldje, in de gehele buurt, bij anderen in de buurt of wisselend (‘overal en nergens’).

Op de vraag *waarom* ze op deze plekken spelen antwoorden de meeste kinderen met ‘daar spelen mijn vrienden’ (allochtone meisjes vaker dan autochtone jongens) (tabel 4.4). De open vraag ‘andere reden waarom je op deze plekken speelt’ is door relatief veel kinderen ingevuld. De meeste kinderen hebben daar ingevuld ‘omdat het daar leuk is’, ‘omdat daar meer kinderen/vriendjes zijn’, voor de afwisseling of omdat het daar beter spelen is (meer ruimte, betere voorzieningen).

Tabel 4.4 *Waarom spelen kinderen op deze plekken?*

	<i>Fort-Zeekant</i>	<i>Overig BoZ</i>
Daar spelen mijn vrienden	60%	40%
Mijn ouders willen dat ik dichtbij huis speel	21%	10%
Daar staan goede speeltoestellen	21%	6%
Andere redenen	40%	60%

Lidmaatschap sportvereniging

Aan de kinderen is gevraagd of ze lid zijn van een sportvereniging. Twee op de drie kinderen uit Fort-Zeekant is inderdaad lid van een sportvereniging. Uitgesplitst naar etniciteit blijkt dat autochtone kinderen opvallend vaker lid zijn van een sportvereniging dan allochtone kinderen (83% versus 53%).

Omgang tussen kinderen

De manier waarop kinderen met elkaar omgaan is gemeten met drie vragen: spelen kinderen leuk met elkaar, maken kinderen vaak ruzie met elkaar en kennen kinderen elkaar in de eigen straat. Uit tabel 4.5a blijkt dat kinderen uit een straat elkaar over het algemeen kennen en dat de kinderen meestal leuk met elkaar spelen. Tegelijkertijd geeft 41% van de kinderen woonachtig in Fort-Zeekant aan dat de kinderen in de straat vaak ruzie met elkaar maken.

Tabel 4.5a *Omgang tussen kinderen naar buurt*

<i>Weergegeven is percentage (helemaal) mee eens</i>	<i>Fort-Zeekant</i>	<i>Overig BoZ</i>
Ik ken de meeste kinderen in mijn straat.	72%	70%
Kinderen in mijn straat spelen leuk met elkaar	64%	74%
Kinderen in mijn straat maken vaak ruzie met elkaar.	41%	26%

Uitgesplitst naar sekse blijkt dat meisjes vaker dan jongens aangeven de meeste kinderen in de straat te kennen (82% versus 64%), alsmede dat kinderen in de straat leuk met elkaar spelen (76% van de meisjes tegenover 63% van de jongens). Verder geven jongens vaker aan dan meisjes dat er vaak ruzie wordt gemaakt door de kinderen uit de straat (zie tabel 4.5b).

Wanneer gekeken wordt naar etniciteit blijkt dat autochtone kinderen iets vaker aangeven de meeste kinderen in de straat te kennen en dat kinderen in de straat vaak ruzie met elkaar maken. Allochtone kinderen geven vaker aan dat de kinderen in de straat leuk met elkaar spelen.

Tabel 4.5b Omgang tussen kinderen naar sekse en etniciteit

Weergegeven is percentage (helemaal) mee eens	Jongen	Meisje	Autochtoon	Allochtoon
Ik ken de meeste kinderen in mijn straat	64%	82%	73%	67%
Kinderen in mijn straat spelen leuk met elkaar	63%	76%	65%	77%
Kinderen in mijn straat maken vaak ruzie met elkaar	38%	29%	35%	33%

Wat moet er verbeteren om fijner buiten te kunnen spelen?

Om in de buurt fijner buiten te kunnen spelen noemen kinderen ‘minder vuil op straat’, ‘het organiseren van meer sport- en spelactiviteiten’, en ‘betere speeltoestellen’. Verder worden ‘meer veiligheid’ en ‘meer andere kinderen die buiten spelen’ aangegeven door de kinderen in Fort-Zeekant (tabel 4.6a).

Tabel 4.6a Wat zou er moeten verbeteren om fijner in de buurt te kunnen spelen (naar buurt)?

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
Minder vuil op straat	69%	48%
Organiseren meer sport- en spelactiviteiten	50%	42%
Betere speeltoestellen	47%	40%
Meer veiligheid	38%	24%
Meer andere kinderen die buiten spelen	33%	16%
Andere gewenste verbetering voor fijner spelen	33%	34%

Voor wat betreft sekse valt op dat meisjes vaker dan jongens het organiseren van meer sport- en spelactiviteiten noemen (59% tegenover 37%). Ook noemen meisjes vaker betere speeltoestellen en meer veiligheid (tabel 4.6b). Uitsplitsing naar etniciteit laat zien dat allochtone kinderen vrijwel alle onderdelen vaker noemen dan de autochtone kinderen; vooral ‘meer veiligheid’ en ‘het organiseren van meer sport- en spelactiviteiten’ worden vaker genoemd.

Tabel 4.6a Wat zou er moeten verbeteren om fijner in de buurt te kunnen spelen (naar sekse en etniciteit)?

	Jongen	Meisje	Autochtoon	Allochtoon
Minder vuil op straat	58%	61%	56%	67%
Organiseren meer sport- en spelactiviteiten	37%	59%	40%	63%
Betere speeltoestellen	39%	50%	42%	47%
Meer veiligheid	26%	39%	28%	40%
Meer andere kinderen die buiten spelen	27%	22%	24%	27%
Andere gewenste verbetering voor fijner spelen	40%	24%	36%	27%

Tevens konden de kinderen een open vraag invullen voor andere gewenste verbetering voor fijner spelen. Ongeveer een derde van de kinderen in Fort-Zeekant heeft andere suggesties gedaan, met name jongens. Opvallend is dat een aantal kinderen aangeeft niet meer wil worden lastiggevallen/gepest door Turkse en Marokkaanse kinderen of jongeren uit de buurt. Genoemd zijn met name:

- Minder pesten/lastigvallen door Turkse en/of Marokkaanse jongeren
- Meer voetbalvelden
- Minder auto's op straat
- Schonere speeltuin

4.2. Veiligheid op straat

Voel je je wel eens onveilig op straat?

Aan de kinderen is gevraagd of ze zich wel eens onveilig voelen op straat. Uit tabel 4.7a is af te leiden dat dit inderdaad het geval is. Zo voelt 63% van de kinderen in Fort-Zeekant zich soms onveilig en 14% zich vaak onveilig door oudere kinderen. De helft van de kinderen voelt zich vervolgens soms onveilig en 9% voelt zich vaak onveilig door andere kinderen van dezelfde leeftijd. Daarnaast geeft 48% van de kinderen aan zich soms en 14% vaak op straat onveilig te voelen door volwassenen.

Tabel 4.7a Voel je je wel eens onveilig op straat door ...?

	Fort-Zeekant		Overig BoZ	
	%vaak	%soms	%vaak	%soms
Oudere kinderen	14%	63%	18%	49%
Andere kinderen van dezelfde leeftijd	9%	50%	4%	32%
Volwassenen	14%	48%	6%	36%
Verkeer	22%	28%	8%	50%

In tabel 4.7b zijn de gegevens uitgesplitst naar sekse en etniciteit. Opvallend is dat jongens vaker aangeven soms bang te zijn voor oudere kinderen. Verder blijkt dat met name meisjes (50%) zich soms onveilig voelen door volwassenen.

Uitgesplitst naar etnische herkomst valt op dat autochtone kinderen vaker aangeven zich vaak onveilig te voelen door oudere kinderen (21%). Daarentegen geven allochtone kinderen vaker aan zich soms onveilig te voelen door kinderen van dezelfde leeftijd (50%) en door volwassenen (53%). Autochtone kinderen geven vaker aan zich soms onveilig te voelen door het verkeer.

Tabel 4.7b Voel je je wel eens onveilig op straat door ...?

	Jongen		Meisje		Autochtoon		Allochtoon	
	%vaak	%soms	%vaak	%soms	%vaak	%soms	%vaak	%soms
Oudere kinderen	13	66	20	44	21	56	4	57
Andere kinderen van dezelfde leeftijd	8	40	4	43	8	38	3	50
Volwassenen	13	37	7	50	12	38	7	53
Verkeer	19	37	11	39	15	42	17	27

Durf je wel eens niet buiten te spelen?

Vervolgens is de kinderen gevraagd of ze wel eens angst hebben om buiten te spelen door de aanwezigheid van leeftijdsgenoten, oudere kinderen of volwassenen. Uit tabel 4.8a blijkt dat dit inderdaad voorkomt. Bijna de helft van de kinderen in Fort-Zeekant durft soms en 7% vaak niet buiten te spelen uit angst voor oudere kinderen. Een kwart van de kinderen uit Fort-Zeekant durft soms niet buiten te spelen uit angst voor volwassenen, tegenover 23% dat soms niet buiten durft te spelen uit angst voor andere kinderen van dezelfde leeftijd.

Tabel 4.8a Durf je wel eens niet buiten te spelen omdat daar mensen zijn voor wie je bang bent (naar buurt)?

	Fort-Zeekant		Overig BoZ	
	%vaak	%soms	%vaak	%soms
Ja, door oudere kinderen	7%	47%	6%	36%
Ja, door volwassenen	11%	25%	0%	18%
Ja, door andere kinderen van dezelfde leeftijd	9%	23%	0%	10%

Bij uitsplitsing naar sekse valt op dat jongens vaker dan meisjes soms niet buiten durven te spelen uit angst voor oudere kinderen (47% bij de jongens versus 35% bij de meisjes). De meisjes durven daarentegen vaker niet buiten te spelen wanneer het gaat om volwassenen. Meisjes geven daarnaast vaker aan soms niet buiten te durven spelen uit angst voor volwassenen (24% van de meisjes tegenover 20% bij de jongens).

Uitgesplitst naar etnische herkomst blijkt dat autochtone kinderen vaker dan allochtone kinderen niet buiten durven te spelen door de aanwezigheid van oudere kinderen en volwassenen (tabel 4.8b).

Tabel 4.8b Durf je wel eens niet buiten te spelen omdat daar mensen zijn voor wie je bang bent (naar sekse en etniciteit)?

	Jongens		Meisjes		Autochtoon		Allochtoon	
	%vaak	%soms	%vaak	%soms	%vaak	%soms	%vaak	%soms
Ja, door oudere kinderen	5%	47%	9%	35%	8%	44%	3%	37%
Ja, door volwassenen	3%	20%	9%	24%	6%	22%	3%	20%
Ja, door andere kinderen van dezelfde leeftijd	7%	13%	2%	22%	6%	17%	0%	17%

4.3. Schoon en heel

Zijn de pleinen, velden of straten waar kinderen spelen schoon of vies?

De pleinen, velden of straten waar kinderen spelen zijn soms vies volgens 47% van de kinderen in Fort-Zeekant; 29% van de kinderen vindt deze locaties meestal vies (tabel 4.9). Bij uitsplitsing naar sekse blijkt dat jongens vaker dan meisjes aangeven dat de pleinen, velden of straten soms vies zijn.

Tabel 4.9 Zijn de pleinen, velden of straten waar je speelt schoon of vies?

	Fort-Zeekant		Overig BoZ	
	%vaak	%soms	%vaak	%soms
Meestal schoon	24%	47%	22%	47%
Soms vies	47%	29%	47%	31%
Meestal vies	29%	24%	31%	22%

Zijn de pleintjes goed ingericht om te spelen en te sporten?

Van de kinderen in Fort-Zeekant vindt 35% dat de pleintjes in de buurt goed of heel goed zijn ingericht om te sporten; 26% van de kinderen oordeelt hierover ronduit negatief (tabel 4.10). Bij uitsplitsing naar sekse blijkt dat jongens iets negatiever oordelen dan de meisjes. Voor wat betreft etniciteit blijkt dat allochtone kinderen positiever oordelen dan de autochtone kinderen.

Tabel 4.10 Zijn de pleintjes goed ingericht om te spelen en te sporten?

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
(Heel) goed	35%	29%
Redelijk	39%	38%
(Heel) slecht	26%	33%

De kinderen is eveneens gevraagd of zij vinden dat de straten in hun buurt goed worden schoon gehouden. Tabel 4.11 laat zien dat de meeste kinderen in Fort-Zeekant (59%) vinden dat hun buurt redelijk wordt schoon gehouden. Daarentegen vindt 17% dat de straten in de buurt (heel) goed worden schoongehouden, tegenover 24% van de kinderen dat vindt dat ze (heel) slecht worden schoongehouden. Bij uitsplitsing naar sekse blijkt dat jongens iets positiever zijn dan meisjes.

Tabel 4.11 Vind je dat de straten in je buurt goed worden schoon gehouden?

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
(Heel) goed	17%	25%
Redelijk	59%	53%
(Heel) slecht	24%	22%

Zijn de speeltoestellen meestal heel of kapot?

De speeltoestellen op de plaatsen waar de kinderen spelen zijn volgens 70% van de kinderen meestal heel. Daarentegen geeft een kwart van de kinderen aan dat de speeltoestellen soms kapot zijn; volgens 5% van de kinderen zijn de speeltoestellen meestal kapot (tabel 4.12). Wanneer wordt uitgesplitst naar sekse valt op dat de jongens iets negatiever zijn de meisjes.

Tabel 4.12 Zijn de speeltoestellen meestal heel of kapot?

	Fort-Zeekant	Overig BoZ
Meestal heel	70%	49%
Soms kapot	25%	35%
Meestal kapot	5%	16%

5 *Resultaten jongeren*

Introductie

Op straat zijn in totaal 54 jongeren geïnterviewd, waarvan 31 jongens en 19 meisjes. Het relatief beperkte aantal jongeren dat is bevraagd maakt dat de resultaten voor deze groep moeten worden geïnterpreteerd als indicatief. Mede door de open vragen zijn de antwoorden van de jongeren echter wel heel informatief. De geïnterviewde jongeren zijn van diverse etnische herkomst: 16 Nederlands, 14 Marokkaans, 12 Turks, 3 Surinaams, 3 Antilliaans, 1 Indonesisch, 1 Kaap-Verdiaan en 1 jongere uit Zimbabwe (1 onbekend). Vrijwel alle jongeren (46) volgen momenteel een opleiding, in de meeste gevallen is dat een VMBO opleiding (18 jongeren), gevolgd door HAVO/VWO/Gymnasium (13 jongeren).

De meeste jongeren wonen in Fort-Zeekant (37 jongeren). De leeftijdsverdeling van de jongeren is als volgt: 16 jongeren van 12-13 jaar, 15 jongeren van 14-15 jaar, 11 jongeren van 16-17 jaar, 6 jongeren van 18-19 jaar en 2 jongeren van 20 jaar en ouder (4 onbekend).

Door de enquêteurs is ingeschat om wat voor jongeren het gaat (ook combinaties waren mogelijk): 29 scholieren, 3 hangjongeren, 7 passanten, 5 jongeren zowel scholier als hangjongere, 8 jongeren zowel scholier als passant (2 onbekend).

Waarom zijn de jongeren in Fort-Zeekant?

Aan de jongeren is de 'open' vraag gesteld waarom ze nu buiten zijn in Fort-Zeekant. Het meest gegeven antwoord is 'voor de gezelligheid' door 32 van de jongeren. Verder wordt 'om vrienden te ontmoeten' relatief vaak genoemd (17 jongeren). De redenen 'om te winkelen' (1 jongere) en 'omdat er verder niets te doen is' (2 jongeren) worden nauwelijks genoemd. Via de open antwoordcategorie is nog genoemd 'om te voetballen', 'vanwege het buurthuis' en 'omdat mijn vriendinnen er wonen' (allen 1 keer genoemd).

Afspreekplekken en activiteiten

Alle jongeren ontmoeten vaak hun vrienden op straten en pleinen in Fort-Zeekant. De jongeren is gevraagd welke straten en pleinen dit zijn. De resultaten staan in tabel 5.1. Het Lourdesplein en het veldje rondom de Nettorama-supermarkt worden vaak genoemd.

Tabel 5.1 Locaties waar jongeren hun vrienden vaak ontmoeten

	N=31
Lourdesplein	15
Nettorama-veldje	5
Borgvlietsdreef	2
Emmaplein	2
Amaliaplein	1
Lekstraat	1
Merwedelaan	1
Mimosastraat	1
Noodgeest	1
Oberonstraat	1
Waalstraat	1

Meerdere antwoorden waren mogelijk

De jongeren is gevraagd wat ze normaal gesproken doen op de straten en pleinen in Fort-Zeekant waar ze vaak hun vrienden ontmoeten. De resultaten staan in tabel 5.2. Verreweg het meest wordt genoemd: omgaan met vrienden, door 38 jongeren.

Tabel 5.2 Activiteiten van de jongeren op deze locaties

	N=52
Omgaan met vrienden	38
Zelf activiteiten doen	5
Omgaan met onbekenden	4
Kijken naar andere mensen	4
Eten/drinken	3
Anders (zoals voetballen en skaten)	4

Meerdere antwoorden waren mogelijk

Ook is aan de jongeren gevraagd hoe veel tijd ze doorbrengen op straat in Fort-Zeekant. Uit de antwoorden (zie tabel 5.3) blijkt dat de meeste jongeren een uur of korter (19 jongeren), of een paar uur doorbrengen op straat. Acht jongeren geven aan bijna de hele dag door te brengen op straat; eveneens acht jongeren geven aan en dagdeel door te brengen op straat.

Tabel 5.3 Hoe veel tijd brengen de jongeren door op straat in Fort-Zeekant?

	N=52
Bijna de hele dag	8
Een dagdeel	8
Een paar uur	16
Een uur of korter	19
Weet ik niet/ wil ik niet zeggen	1

Meerdere antwoorden waren mogelijk

Gebruik van voorzieningen

Aan de jongeren is de vraag voorgelegd van welke voorzieningen ze in Fort-Zeekant gebruik maken. Relatief veel jongeren geven aan gebruik te maken van het buurthuis (35 jongeren)

en van de winkels (11). De jongeren geven verder aan gebruik te maken van de voetbalvelden, de banken, de baskets, de speeltuin en van de pleinen.

Vervolgens is de jongeren gevraagd of ze ideeën hebben voor leuke activiteiten in Fort-Zee-kant. Relatief veel jongeren (27) willen dat er meer sportactiviteiten worden georganiseerd, en dan met name (zaal)voetbal. Ook worden spelactiviteiten door 16 jongeren genoemd. De organisatie van kunst-, muziek- en culturele activiteiten worden door een enkeling genoemd.

Tabel 5.4 Welke activiteiten zou je leuk vinden?

	N=50
Sportactiviteiten	27
Spelactiviteiten	16
Muziekactiviteiten	4
Kunst of culturele activiteiten	1
Anders	2

Meerdere antwoorden waren mogelijk

Als er activiteiten zoals genoemd worden georganiseerd dan willen de meeste jongeren daar zeker (42 jongeren) of misschien (8 jongeren) aan meedoen. Het tijdstip waarop de jongeren willen deelnemen aan de activiteiten is met name in het weekend (23 jongeren), in de middag na schooltijd (14 jongeren) of in de avonden (10 jongeren).

Overlast door jongeren

Om vast te kunnen stellen wat bij jongeren het besef is van de overlast die zij kunnen veroorzaken bij andere mensen zijn over dit onderwerp enkele vragen gesteld. De eerste vraag luidde 'Wat denk jij dat door andere mensen in Fort-Zee-kant als jongerenoverlast wordt ervaren?' De resultaten staan in tabel 5.5.

Tabel 5.5 Wat denk jij dat door andere mensen in Fort-Zee-kant als jongerenoverlast wordt ervaren?

	N=50
Jongeren die in groepjes rondhangen	17
Jongeren die in groepjes voor geluidsoverlast zorgen	16
Jongeren die zich asociaal gedragen (zoals lastig vallen van passanten)	7
Jongeren die kinderen of andere jongeren pesten	6
Jongeren die vandalisme of diefstallen plegen	4

Meerdere antwoorden waren mogelijk

Het rondhangen van jongeren in groepjes, geluidsoverlast door jongeren en in mindere mate het lastigvallen van passanten wordt door de jongeren als overlastgevend voor andere mensen beschouwd.

De volgende vraag had betrekking op wat de jongeren *zél*f in Fort-Zee-kant als overlastgevend voor andere mensen beschouwen (tabel 5.6). Opvallend is dat de jongeren sommige onderdelen zelf als meer overlastgevend beschouwen. Zo beschouwen 15 jongeren geluidsoverlast door jongeren als overlastgevend. Dertien jongeren beschouwen asociaal gedrag van jongeren als overlastgevend. Tegelijkertijd beschouwen de jongeren rondhangen in groepjes zelf opvallend minder overlastgevend als ze verwachten dat andere mensen dat zullen doen.

Tabel 5.6 Wat voor overlast veroorzaken jongeren in Fort-Zeekant volgens jou?

	N=50
Jongeren die in groepjes rondhangen	7
Jongeren die in groepjes voor geluidsoverlast zorgen	15
Jongeren die zich asociaal gedragen (zoals lastig vallen van passanten)	13
Jongeren die kinderen of andere jongeren pesten	6
Jongeren die vandalisme of diefstallen plegen	8

Meerdere antwoorden waren mogelijk

Overigens vindt de meerderheid van de geïnterviewde jongeren dat de overlast van jongeren in Fort-Zeekant in het algemeen wel meevalt. Tien respondenten vinden dat jongeren (heel) veel overlast veroorzaken in Fort-Zeekant, zeven respondenten vinden dat jongeren soms overlast veroorzaken in Fort-Zeekant. De meerderheid (34 jongeren) vindt dat jongeren weinig of geen overlast veroorzaken in Fort-Zeekant.

Veiligheid voor de jongeren

Van de geïnterviewde jongeren in Fort-Zeekant voelen 7 jongeren zich vaak onveilig en 10 zich soms onveilig. De meerderheid echter (33 jongeren), voelt zich nooit onveilig.

Lidmaatschap sportvereniging

Van de geïnterviewde jongeren in Fort-Zeekant zijn 25 jongeren lid van een sportvereniging, tegenover eveneens 25 jongeren die geen lid zijn (4 onbekend).

Thuis op Straat

In Fort-Zeekant hebben maar liefst 47 jongeren wel eens gehoord van Thuis op Straat én weten wat ze doen. Nog eens drie jongeren hebben wel eens gehoord van Thuis op Straat én weten *niet* wat ze doen. De overige twee jongeren hebben nog nooit gehoord van Thuis op Straat (2 onbekend).

Aan de jongeren die weten wat Thuis op Straat doet is gevraagd wat ze vinden van Thuis op Straat. De reacties zijn zonder uitzondering positief, de jongeren vinden dat Thuis op Straat goed en nuttig bezig is en vinden het goed dat Thuis op Straat activiteiten organiseert. De jongeren is tevens gevraagd naar suggesties hoe Thuis op Straat haar activiteiten kan verbeteren. Veelgenoemd zijn:

- Er is al voldoende/het is al goed zoals het is (5 keer genoemd)
- Meer organiseren, o.a. zaalvoetbal, lunchen, harde muziek (5 keer genoemd)
- Elkaar beter leren kennen (1 keer genoemd)

Bijlage 1: Vragenlijst bewoners

Geachte bewoner,

Om meer te weten te komen over wat buurtbewoners vinden van de buurt, haar voorzieningen, de veiligheid, sociale cohesie, de jeugd en de rol van het project Thuis Op Straat (TOS) hieraan, willen wij u de volgende vragenlijst voorleggen.

Voor TOS is het van groot belang dat u het enquête-formulier ook echt invult. Alleen dan kan TOS een goed beeld krijgen hoe de bewoners denken over hun woon- en leefomgeving. Zodoende kan TOS haar inzet daar inzetten waar dat wenselijk en mogelijk is.

De meeste vragen uit de enquête kunnen beantwoord worden door het vakje aan te kruisen met uw antwoord of door uw antwoord te omcirkelen. Als uw antwoord er niet bijstaat vragen we u om het antwoord dat het meest bij uw mening aansluit aan te kruisen of te omcirkelen. Zie als voorbeeld de vraag hieronder:

Ik voel me thuis in deze buurt.

~~1. helemaal mee eens~~	2. mee eens	3. mee eens/ mee oneens	4. mee oneens	5. helemaal mee oneens

Als u ergens stippellijnen ziet dan kan u hier uw antwoord en / of mening opschrijven.

Met vriendelijke groet,

Thuis Op Straat

1. Straat: ..... Buurt. ....

2. Wat is uw sekse?

Man	Vrouw

3. Wat is uw leeftijd?

18-29 jaar	30-44 jaar	45-59 jaar	60 jaar of ouder

4. Hebt u kinderen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Nee	Ja, 12 jaar of jonger	Ja, ouder dan 12 jaar

5. Wat is uw etnische herkomst?

Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Ned. Antillen	Kaap Verdië	Anders

6. Sinds hoeveel jaar woont u in < buurt noemen >?

< 1 jaar	1-3 jaar	4-7 jaar	8 jaar of langer

7. Welk rapportcijfer zou u de buurt geven?

(geef een cijfer tussen de 1 en 10, een 1 is erg slecht, een 10 erg goed)

8. Wat zou er in de buurt beter kunnen?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Meer en betere speelplekken
- Minder overlast van jongeren / tieners
- Beter verhoudingen tussen jongeren en ouderen
- Meer contact tussen buurtbewoners
- Minder asociaal gedrag op de pleinen
- Anders, namelijk .....

9. Hebt u veel contact met uw burens?

1. heel veel	2. veel	3. soms	4. weinig	5. niet

10. Hebt u veel contact met andere buurtbewoners?

1. heel veel	2. veel	3. soms	4. weinig	5. niet

11. Hebt u kennissen in de buurt wonen?

1. heel veel	2. veel	3. niet veel	4. weinig	5. niet

12. Wilt u op de volgende stellingen uw mening geven:

	1. helemaal mee eens	2. mee eens	3. neutraal	4. mee oneens	5. helemaal mee oneens
a) Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
b) In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om.	☐	☐	☐	☐	☐
c) In deze buurt hebben mensen weinig contact met elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is.	☐	☐	☐	☐	☐
e) Mijn burens zijn bereid te helpen als ik even hulp nodig heb.	☐	☐	☐	☐	☐
f) In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waarover ik niet zo positief denk.	☐	☐	☐	☐	☐

13. Wilt u op de volgende stellingen uw mening geven:

	1. helemaal mee eens	2. mee eens	3. neutraal	4. mee oneens	5. helemaal mee oneens
a) Heeft u het afgelopen jaar samengewerkt met andere buurtbewoners om iets speciaals te doen voor de buurt of straat?	☐	☐	☐	☐	☐
b) Als er iets in de buurt georganiseerd wordt, bijvoorbeeld een straatfeest, dan ben ik van de partij.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Zou u actief willen meewerken aan activiteiten om het samenleven in uw buurt te verbeteren?	☐	☐	☐	☐	☐
d) Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten die uit een andere cultuur dan ikzelf afkomstig zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
e) Ik help wel eens bij een activiteit, vereniging of organisatie in deze buurt (bijvoorbeeld op school, in de kerk of bij een sportvereniging).	☐	☐	☐	☐	☐
f) Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur dan ikzelf afkomstig zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
g) Als ik op vakantie ga dan durf ik de huissleutel aan de burens toe te vertrouwen.	☐	☐	☐	☐	☐
h) Ik voel me medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt.	☐	☐	☐	☐	☐

14. Wilt u uit uw buurt verhuizen zodra dat zou kunnen?

1. ja, zo snel als mogelijk	2. ja, op termijn	3. nee

Zo ja, wat is de belangrijkste reden dat u wilt verhuizen?

1. werk	2. privé	3. sfeer in de buurt	4. kwaliteit van de woning	5. anders

15. Vindt u dat de buurt voldoende schoon wordt gehouden?

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

16. Voelt u zich overdag wel eens onveilig op straat, in de buurt?

1. vaak	2. soms	3. zelden of nooit

17. Voelt u zich 's avonds wel eens onveilig op straat, in de buurt?

1. vaak	2. soms	3. zelden of nooit

18. Durven kinderen wel eens niet buiten te spelen omdat daar oudere kinderen zijn waarvoor ze bang zijn?

1. vaak	2. soms	3. nooit	4. weet niet

19. Durven kinderen wel eens niet buiten te spelen omdat daar volwassenen zijn waarvoor ze bang zijn?

1. vaak	2. soms	3. nooit	4. weet niet

20. Zijn er in de buurt plekken waar kinderen, tieners en/of jongeren veilig buiten kunnen spelen?

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

21. Vindt u dat kinderen in de buurt over het algemeen goed met elkaar omgaan?

1. meestal goed	2. niet altijd goed	3. vaak niet goed	4. weet niet

22. Wat moet er in de buurt veranderen zodat het veiliger wordt voor kinderen om buiten te spelen?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Minder hangjongeren op straat
- Meer en strengere politiecontroles
- Grotere betrokkenheid tussen buurtbewoners
- Meer activiteiten in de buurt voor kinderen en jongeren
- Een schonere en helere buurt
- Betere verlichting op straat en in portieken
- Meer en betere speelplekken voor kinderen
- Anders, namelijk .....

23. Vindt u dat er voldoende voorzieningen voor jongens en voor meisjes in de buurt zijn?

Voor jongens (12 jaar of jonger):

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

Voor meisjes (12 jaar of jonger):

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

Voor jongens (13 -19 jaar):

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

Voor meisjes (13 - 19 jaar):

1. voldoende	2. onvoldoende	3. weet niet

24. Hebt u gehoord over Thuis op Straat?

- Ja (en ik weet wat ze doen)
- Ja (maar ik weet niet wat ze doen) (naar vraag 26)
- Ik heb er pas vandaag voor het eerst van gehoord (naar vraag 26)
- Nee, ik heb er nog nooit van gehoord (naar vraag 26)

VRAAG 25 ALLEEN STELLEN ALS DE RESPONDENT BIJ VRAAG 24 HEEFT GEANTWOORD MET 'JA (EN IK WEET WAT ZE DOEN)'. ALLE ANDERE RESPONDENTEN BEANTWOORDEN VRAAG 26.

25. Wat vindt u van Thuis op Straat? (Open vraag)

.....
.....

Beantwoordt u de onderstaande stellingen

Thuis op Straat doet nuttig werk   Ja   Nee   Weet ik niet

Thuis op Straat draagt er aan bij dat
kinderen vaker buiten spelen   Ja   Nee   Weet ik niet

Thuis op Straat draagt er aan bij dat
kinderen leuker samen spelen   Ja   Nee   Weet ik niet

Thuis op Straat draagt er aan bij dat kinderen veilig buiten kunnen spelen
 Ja   Nee   Weet ik niet

Hebt u suggesties hoe Thuis op Straat haar activiteiten kan verbeteren?

.....
.....

VRAAG 26: GEEF VOOR HET STELLEN VAN DE VRAAG EERST EEN KORTE UITLEG OVER TOS

26. Wat vindt u van Thuis op Straat? (Open vraag)

.....
.....

Denkt u dat Thuis op Straat nuttig werk doet (of niet)?

- Thuis op Straat doet nuttig werk
- Thuis op Straat doet geen nuttig werk

Hebt u suggesties voor de activiteiten van Thuis op Straat?

.....
.....

27. Wat zou er in de buurt moeten komen voor jongeren?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Een jongerenhangplek
- Een jongerencentrum
- Meer activiteiten voor jongeren
- Anders, namelijk .....
- Weet ik niet

28. Hebt u last van jongeren in de buurt?

1. heel veel	2. veel	3. soms	4. weinig	5. niet

29. Wat voor last geven jongeren in de buurt?

- Een aantal jongeren gedraagt zich asociaal
- Jongeren zorgen voor geluidsoverlast
- Jongeren pesten andere jongeren of kinderen uit de buurt
- Jongeren plegen vandalisme
- Anders, namelijk .....

30. Als jongeren op straat zich ongewenst gedragen spreekt u hen daarop aan?

1. ja	2. nee

Zo ja, wat zijn hierbij uw ervaringen?

- De jongeren luisteren en passen hun gedrag aan
- De jongeren luisteren, maar veranderen hun gedrag niet
- De jongeren zijn niet voor rede vatbaar
- Anders, namelijk .....

Zo nee, waarom niet?

- Ik weet niet hoe ik dat moet doen
- Dat durf ik niet
- Dat is niet mijn verantwoordelijkheid
- Anders, namelijk .....

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING!!!

TOS TEAM BERGEN OP ZOOM

Bijlage 2: Vragenlijst kinderen

MENINGEN KINDEREN GROEP 7 EN 8 OVER BUITENSPELEN EN DE BUITENRUIMTE

1. Ik ben een: (omcirkel het juiste antwoord)

meisje	jongen

2. Straat: .....

3. Postcode: .....

4. Wat is je leeftijd? (omcirkel het juiste antwoord)

7	8	9	10	11	12

5. School: .....

6. Groep: .....

7. Ik ben: (kruis het juiste antwoord aan; meerdere antwoorden mogelijk)

- Nederlands
 Turks
 Marokkaans
 Surinaams
 Antilliaans
 Anders, namelijk .....

Meestal krijg jij een rapportcijfer tussen de 1 en de 10 op school waarbij 1 heel slecht is en 10 heel goed. Nu moet je zelf rapportcijfers geven bij de volgende dingen.

8. Jouw rapportlijst

cijfer

- Het huis waarin ik woon
- De straat waarin ik woon
- De buurt waar ik woon
- Mijn school
- Het buurthuis / wijkcentrum
- De speeltuin
- De speelplaatsen in mijn buurt
- Het openbaar vervoer
- De winkels

9. Geef aan hoe leuk je de volgende dingen vindt.

(omcirkel het goede antwoord)

Na schooltijd buiten spelen	heel leuk	leuk	niet leuk	helemaal niet leuk
Na schooltijd thuis spelen	heel leuk	leuk	niet leuk	helemaal niet leuk

10. Geef aan hoe vaak je de volgende dingen doet.

(omcirkel het goede antwoord)

Na schooltijd buiten spelen	elke dag	een paar keer per week	één keer per week	één keer per maand	bijna nooit
Na schooltijd thuis spelen	elke dag	een paar keer per week	één keer per week	één keer per maand	bijna nooit

11. Waar speel je meestal als je buiten speelt?

(kruis de plek aan en schrijf hem op als de plek er niet bij staat; je mag meer dan één plek aankruisen.

- Voor mijn huis in de straat
- Achter mijn huis
- Op het plein in de buurt
- In de speeltuin
- Anders, namelijk .....

12. Waarom speel je meestal op deze plekken?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Mijn ouders willen dat ik dicht bij huis speel
- Daar staan goede speeltoestellen
- Daar spelen mijn vrienden / vriendinnen
- Anders, namelijk .....

13. Moet je aan iemand vragen of je buiten mag spelen na schooltijd?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

14. Wat zou er moeten verbeteren om fijner in de buurt te kunnen spelen?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Betere speeltoestellen om op te spelen
- Minder vuil op straat (denk aan hondenpoep, blikjes, vuilnis)
- Als het veiliger zou zijn in de buurt
- Als er meer andere kinderen buiten zouden spelen
- Als er meer sport en spel activiteiten zouden worden georganiseerd
- Anders, namelijk .....

15. Voel je je wel eens onveilig op straat door andere kinderen van je leeftijd? *(omcirkel het juiste antwoord)*

Vaak	Soms	Nooit

16. Voel je je wel eens onveilig op straat door oudere kinderen?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

17. Voel je je wel eens onveilig op straat door volwassenen?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

18. Voel je je wel eens onveilig op straat door het verkeer?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

19. Durf je wel eens niet buiten spelen omdat daar kinderen van jouw leeftijd zijn waarvoor je bang bent? *(omcirkel het juiste antwoord)*

Vaak	Soms	Nooit

20. Durf je wel eens niet buiten spelen omdat daar oudere kinderen zijn waarvoor je bang bent?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

21. Durf je wel eens niet buiten spelen omdat daar volwassenen zijn waarvoor je bang bent?

(omcirkel het juiste antwoord)

Vaak	Soms	Nooit

22. Zijn de pleinen, veldjes of straten waar je wel eens op speelt meestal schoon of vies? *(omcirkel het juiste antwoord)*

(omcirkel het juiste antwoord)

meestal schoon	soms vies	meestal vies

23. Vind je dat de straten in je buurt goed worden schoon gehouden?

(omcirkel het juiste antwoord)

heel goed	goed	redelijk	slecht	heel slecht

24. Vind je dat de pleintjes in je buurt goed zijn ingericht om te kunnen

spelen of sporten? *(omcirkel het juiste antwoord)*

heel goed	goed	redelijk	slecht	heel slecht

25. Zijn de speeltoestellen die je ziet of waar je wel eens op speelt meestal heel of kapot? *(omcirkel het juiste antwoord)*

(omcirkel het juiste antwoord)

meestal kapot	soms kapot	meestal heel

Geef aan of je het met de volgende zinnen eens of oneens bent. Omcirkel telkens het juiste antwoord.

26. Ik ken de meeste kinderen in mijn straat.

helemaal mee eens	mee eens	mee oneens	helemaal mee oneens

27. De kinderen bij mij in de straat spelen leuk met elkaar.

helemaal mee eens	mee eens	mee oneens	helemaal mee oneens

28. De kinderen bij mij in de straat maken vaak ruzie met elkaar.

helemaal mee eens	mee eens	mee oneens	helemaal mee oneens

29. Als ik naar een andere buurt zou verhuizen vind ik dit vervelend.

helemaal mee eens	me e e s	me e one e s	helemaal me e one e s

30. Ben je lid van een (sport)vereniging?

ja	nee

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

TOS-TEAM BERGEN OP ZOOM

Bijlage 3: Vragenlijst jongeren meting Bergen op Zoom

Instructie voor enquêteur

Aan het begin van het interview leg je de bedoeling, inhoud en duur van het gesprek aan de respondent uit.

Hier kort tekstje (drie regels) met achtergrond en doel enquête.

De meeste vragen in de vragenlijst kunnen worden beantwoord door het antwoord van de respondent aan te kruisen, of door het antwoord te omcirkelen. Waar stippellijnen staan kun je het antwoord en / of mening opschrijven. Lees de vragen letterlijk voor.

Doorvragen: Als je vindt dat een antwoord nog onvoldoende bruikbaar is, of je de indruk hebt dat de vraag niet goed is begrepen, vraag dan door. Je kunt de vraag soms letterlijk herhalen, maar vaak is het belangrijk om een vraag te verduidelijken door die anders te formuleren of voorbeelden te geven. Probeer goed door te vragen bij de open vragen.

Vergeet niet de respondent te bedanken voor zijn of haar medewerking.

Coderingvraag 23

(staat niet bij de vraag i.v.m. meelesen door jongere:

1 = scholier

2 = hangjongere

3 = maakt deel uit van groep die overlast geeft

4 = passant

- Scholier = jongere die op school zit en in pauzes of na school tijd doorbrengt in het centrum
- Hangjongere = jongere die veel tijd op straat in het centrum doorbrengt
- Overlast gevende groep = jongere maakt deel uit van groep die in het centrum overlast geeft. Met overlast bedoelen wij: groep komt intimiderend over naar passanten en/of winkeliers; en/of zorgen voor geluidsoverlast; en/of plegen vandalisme of diefstal. De inschatting of een groep 'overlastgevend' is ter beoordeling van de enquêteur.
- Passant = jongere die langsloopt maar niet valt in de andere categorieën

Nota bene: meerdere antwoorden zijn mogelijk. Bijvoorbeeld, een scholier kan ook hangjongere zijn. Bijvoorbeeld als hij onder schooltijd rondhangt in de stad (spijbelen).

De vragenlijst

1. In welke wijk woon je?
- (....)
  - (....)
  - (....)
  - (....)
  - (....)
  - anders, namelijk ....

Als de respondent niet (zeker) weet in welk deel van de stad- hij of zij woont, maar hij of zij weet wel een buurt of straat te noemen, vul deze dan hieronder in:

.....

2. Jongen of meisje?

☐ Jongen	☐ Meisje

3. Wat is je leeftijd?

☐ 12 jaar	☐ 17 jaar
☐ 13 jaar	☐ 18 jaar
☐ 14 jaar	☐ 19 jaar
☐ 15 jaar	☐ 20 jaar
☐ 16 jaar	☐ 21 jaar of ouder

4. Waarom ben je nu op (.....)? (omcirkel het juiste plein) (meerdere antwoorden mogelijk)

- Om mijn vrienden te ontmoeten
- Voor de gezelligheid
- Om te winkelen
- Omdat er niets anders te doen is
- Anders, namelijk .....

5. Van welke voorzieningen in (.....) maak je gebruik?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- (....)
- (....)
- (....)
- Winkels
- Anders (bv (....))

.....

6. Welke activiteiten in (.....) zou je leuk vinden? Heb je ideeën, suggesties voor activiteiten? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Sportactiviteiten, namelijk .....
- Spelactiviteiten, namelijk .....
- Muziekactiviteiten, namelijk .....
- Kunst of culturele activiteiten (zoals toneel, creatieve activiteiten, graffiti etc. (nog aanvullen))
- Anders, namelijk .....

7. Als activiteiten (zoals je zojuist heb genoemd) in (.....) worden georganiseerd, ga je daar dan aan mee doen?

- Zeker wel
- Waarschijnlijk wel
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Indien waarschijnlijk niet of zeker niet, waarom niet?

.....
.....

8. Op welk tijdstip zou je willen deelnemen aan de activiteiten? (meerdere antwoorden mogelijk)

Door de week, namelijk:

- In de middag na schooltijd
- In de avonden
- Ander tijdstip, namelijk .....
- In het weekend

9. Vind je dat jongeren overlast veroorzaken op (.....)? (omcirkel het juiste plein)

- Heel veel overlast
- Veel overlast
- Soms overlast
- Weinig overlast
- Geen overlast

INTRODUCTIE:

DE VOLGENDE TWEE VRAGEN GAAN OVER JONGERENOVERLAST. BIJ DE EERSTE VRAAG WILLEN WE VAN JE WETEN WAT JIJ DENKT DAT ANDERE MENSEN IN DE BUURT ALS JONGERENOVERLAST ERVAREN. BIJ DE TWEEDE VRAAG WILLEN WE WETEN WAT VOOR OVERLAST JONGEREN VOLGENS JOU VEROOZAKEN.

10. Wat denk jij dat door andere mensen als jongerenoverlast wordt ervaren op (.....) ?
(omcirkel het juiste plein)
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Jongeren die in groepjes rondhangen
  - Jongeren die in groepjes voor geluidsoverlast zorgen
  - Jongeren gedragen zich asociaal (zoals passanten lastig vallen of vervelende opmerkingen maken)
  - Jongeren pesten andere jongeren of kinderen
  - Jongeren die vandalisme of diefstallen plegen
  - Anders, namelijk .....
11. Wat voor overlast veroorzaken jongeren op (.....) volgens jou? (omcirkel het juiste plein)
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Jongeren die in groepjes rondhangen
  - Jongeren die in groepjes voor geluidsoverlast zorgen
  - Jongeren gedragen zich asociaal (zoals passanten lastig vallen of vervelende opmerkingen maken)
  - Jongeren pesten andere jongeren of kinderen
  - Jongeren plegen vandalisme of diefstallen
  - Anders, namelijk .....
12. Hoe veel tijd breng je meestal buiten door op (.....) ? (omcirkel het juiste plein)
- (Bijna) de hele dag
  - Een dagdeel (een ochtend, middag of avond)
  - Een paar uur
  - Een uur of korter
  - Weet ik niet / wil ik niet zeggen
13. Voel je je wel eens onveilig op (.....) _door andere jongeren? (omcirkel het juiste plein)
- Ja, ik voel me vaak onveilig
  - Ja, ik voel me soms onveilig
  - Nee, ik voel me nooit onveilig

14. Zijn er straten of pleinen in (.....) waar je je vrienden vaak ziet?

Ja	Nee (ga door naar vraag 15)

Zo ja, welke straten of pleinen zijn dat?

.....
.....

15. *Wat doe je nor maal gesproken op straat, op het plein dat je zojuist noe mde?*

(meerdere antwoorden mogelijk)

- Omgaan met vrienden
- Omgaan met onbekenden
- Kijken naar anderen mensen
- Kijken naar activiteiten (muziek, sport/spel en dergelijke)
- Ik doe zelf activiteiten (muziek, sport/spel en dergelijke)
- Eten / drinken
- iets anders, namelijk:...
- Weet ik niet / wil ik niet zeggen

16. *Ben je lid van een sportvereniging?*

- ja
- nee

17. *Heb je gehoord over Thuis op Straat?*

- Ja (en ik weet wat ze doen)
- Ja (maar ik weet niet wat ze doen) (naar vraag 19)
- Ik heb er pas vandaag voor het eerst van gehoord (naar vraag 19)
- Nee, ik heb er nog nooit van gehoord (naar vraag 19)

VRAAG 18 ALLEEN STELLEN ALS DE RESPONDENT BIJ VRAAG 16 HEEFT GEANTWOORD MET 'JA (EN IK WEET WAT ZE DOEN)'. DE ANDERE RESPONDENTEN GAAN DIRECT DOOR NAAR VRAAG 18.

18. *Wat vind je van Thuis op Straat? (Open vraag)*

.....
.....

Vind je dat Thuis op Straat nuttig werk doet (of niet)?

- Thuis op Straat doet nuttig werk
- Thuis op Straat doet geen nuttig werk

Heb je suggesties hoe Thuis op Straat haar activiteiten kan verbeteren?

.....
.....

19. *Wat is je culturele achtergrond?*

Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Kaap Verdiaans	Ander land	Wil ik niet zeggen

Als de respondent een ander land noemt, vul deze dan hieronder in:

.....
.....

20. *Wat is je hoofdbezigheid?*
- Bijbaantje
  - Betaald werk (minimaal 15 uur per week)
  - Student /scholier
  - Werkloos
  - Vrijwilligerswerk
  - Weet ik niet / wil ik niet zeggen
  - Anders, namelijk:
- .....

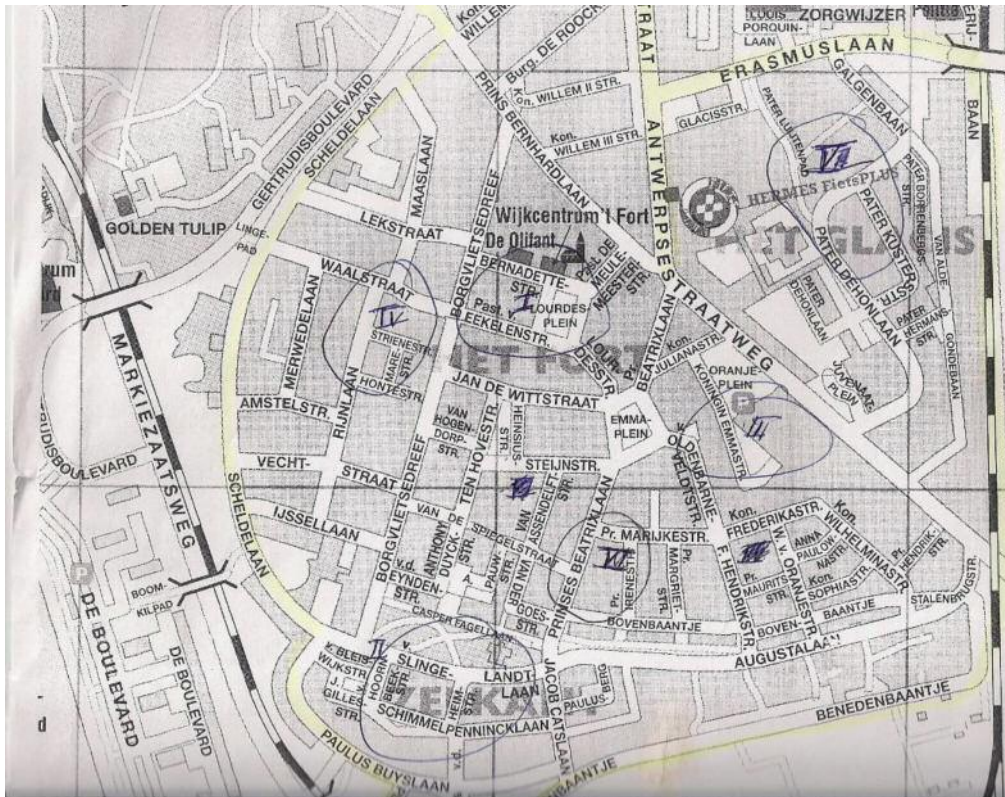
21. *Volg je nu een opleiding?*
- Nee
  - Ja, namelijk:
-
- Lagere school
  - VMBO
  - HAVO, VWO, Gymnasium
  - MBO
  - HBO, universiteit (WO)
  - Weet ik niet / wil ik niet zeggen
  - Anders, namelijk:
- .....

22. *Wat is je hoogst afgeronde opleiding?*
- Lagere school
  - VMBO
  - HAVO, VWO, Gymnasium
  - MBO
  - HBO, universiteit (WO)
  - Weet ik niet / wil ik niet zeggen
  - Anders, namelijk:
- .....

23. *In te vullen door enquêteur: inschatting type jongere (meerdere antwoorden mogelijk)*
- 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - Overig, namelijk .....

Bijlage 4: Overzicht geselecteerde gebieden in Fort-Zeekant

Colofon

Opdrachtgever/Financier	Stichting Thuis op Straat
Auteurs	Drs. N.G.J. Boonstra Drs. L.M. Verwijs Drs. R. van Wonderen
Eindredactie	Ida Linse
Omslag	Grafitall, Valkenswaard
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>. Behalve via deze site kunt u producten bestellen
door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder
vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres

ISBN 978-90-5830-317-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2009

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.